

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ТОМЧУК АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ

**ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В
УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ПАХОЛОК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ,

кандидат політичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри політології

та публічного управління

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. В. В. Бусленко

ЛУЦЬК – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	
1.1. Теоретичні основи дослідження.....	5
1.2. Стан наукового дослідження проблеми.....	13
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ	
2.1. Приклади успішного співробітництва громад.....	18
2.2. Методики та інструменти налагодження співробітництва.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА	
3.1. Виклики на шляху співробітництва територіальних громад.....	36
3.2. Перспективи розвитку співробітництва у Волинській області.....	41
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Впродовж останніх років територіальні громади в усьому світі, в тому числі в Україні, вдаються до спільних зусиль для вирішення питань, які виходять за межі адміністративних кордонів. Така співпраця дозволяє громадам об'єднувати ресурси, обмінюватися досвідом та використовувати колективні сили для вирішення проблем у житловому господарстві, інфраструктурі, охороні здоров'я, управлінні довкіллям та соціальному забезпеченні.

Вивчення співпраці територіальних громад у вирішенні спільних місцевих проблем є надзвичайно актуальним, оскільки дає уявлення про ефективне врядування, оптимізацію ресурсів та підвищення якості надання публічних послуг. Багато місцевих проблем, таких як управління відходами, охорона здоров'я, інфраструктура та екологічні проблеми, часто вимагають ресурсів та рішень, які виходять за межі можливостей окремих громад. Розуміння того, як територіальні громади співпрацюють, допомагає визначити найкращі практики для об'єднання ресурсів, обміну досвідом та підвищення економічної ефективності.

Наукова новизна здійсненого дослідження полягає у тому, що вперше:

- проаналізовано актуальні приклади успішного співробітництва громад з урахуванням сучасних умов;
- на основі виконаного аналізу методик та інструментів налагодження співробітництва і виявлення викликів на шляху співробітництва між територіальними громадами, окреслено перспективи розвитку співробітництва у Волинській області.

Мета дослідження – виявити можливості забезпечення, а також охарактеризувати особливості процесу співробітництва між територіальними громадами у вирішенні спільних проблем місцевого значення.

Завдання дослідження:

- розглянути теоретичні основи дослідження;
- узагальнити стан наукового дослідження проблеми;
- проаналізувати приклади успішного співробітництва громад;
- дослідити методики та інструменти налагодження співробітництва;
- виявити виклики на шляху співробітництва;
- окреслити перспективи розвитку співробітництва у Волинській області.

Об’єкт дослідження – процес співробітництва між територіальними громадами.

Предмет дослідження – особливості співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні

Методи дослідження. У ході виконання роботи застосовано такі загальнонаукові методи: системно-аналітичний метод – для теоретичного узагальнення наукових думок провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені сутності та основним механізмам процесу співробітництва між територіальними громадами у вирішенні спільних проблем місцевого значення; статистичний підхід та метод порівняльного аналізу – для оцінки прикладів успішного співробітництва громад; індукція та дедукція – для комплексного дослідження методик та інструментів налагодження співробітництва між територіальними громадами; системний підхід – з метою виявити виклики на шляху співробітництва; методи аналізу, синтезу та узагальнення дали змогу окреслити перспективи розвитку співробітництва у Волинській області, сформулювати висновки і рекомендації.

Практичне значення отриманих результатів. Основні теоретичні та практичні положення роботи, запропоновані висновки та рекомендації можуть бути використані для розвитку співробітництва між територіальними громадами у Волинській області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1 Теоретичні основи дослідження

На початку 2014 року в Україні розпочалась реформа децентралізації, яка передбачає передачу значних повноважень та фінансових ресурсів від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування (далі – ОМС). Зазначена реформа направлена на побудову та підтримку ефективної структури влади на місцевому рівні, спрямованої на створення сприятливого життєвого середовища для мешканців, надання доступних та якісних публічних послуг, а також на створення прямих механізмів волевиявлення громадян. Вона забезпечує взяття до уваги інтересів громадян у різноманітних сферах на кожній території, узгоджуючи цілі держави з цілями місцевих громад. Сьогодні реформа децентралізації в Україні вважається однією з найефективніших трансформацій в державі, яка отримала високу оцінку з боку багатьох країн, інституцій, міжнародних партнерів і, що важливо, української громадськості. Ключовим компонентом зазначеної реформи на початковому етапі стало запровадження системи співробітництва територіальних громад (далі – ТГ). В основі цієї ініціативи лежить ідея об'єднання ресурсів та зусиль різних громад для досягнення спільних цілей, підвищення якості послуг та стимулювання регіонального розвитку.

Ст. 142 (ч. 2) Конституції України визначає, що «ТГ сіл, селищ та міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, до того ж кошти бюджетів з метою виконання спільних проєктів чи спільного фінансування (утримання) комунальних суб'єктів господарювання, установ та організацій, створювати для цього відповідні служби та органи» [23]. Ч. 1 ст. 10 Європейської хартії місцевого самоврядування, котра була ратифікована в нашій державі, містить таку норму: «Місцеві влади мають право, здійснюючи

власні повноваження, співпрацювати й, у рамках закону, створювати консорціуми із іншими місцевими владами задля виконання завдань, які становлять спільний інтерес» [17].

Співробітництво територіальних громад (далі – співробітництво) діючим законодавством окреслюється у вигляді «відносин між двома чи більше територіальними громадами, які відбуваються на договірних засадах в окреслених законом формах задля забезпечення культурного, соціально-економічного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на базі спільних інтересів і цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування окреслених законом повноважень» [47]. Відповідно до думки вчених, поняття «міжмуніципальне співробітництво» (ММС) (стійка неофіційна назва правовідносин в сфері співробітництва територіальних громад) [40, с. 11] виступає синонімом терміну «співробітництво територіальних громад» [4; 36, с. 8]. Згадані поняття окреслюють одні і ті ж самі процеси у системі місцевого самоврядування, котрі направлені на забезпечення муніципальної консолідації і розвиток спроможності органів місцевого самоврядування у виконанні власних повноважень та наданні якісніших послуг громадянам [15, с. 26]. Співробітництво громад, чи міжмуніципальне співробітництво (ММС) представляє результат усвідомленого рішення, об'єктивність котрого визначається суспільним розвитком, а не механічним виконанням нормативних актів [10, с. 47].

Зважаючи на відсутність однозначності серед науковців, щодо тлумачення поняття «співробітництво між територіальними громадами», розглянемо авторські визначення з метою на їх основі сформулювати власне (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Авторські трактування поняття «співробітництво територіальних громад»

Автор/Джерело	Визначення
1	2
О. С. Врублевський [12, с. 8]	«дві чи більше територіальні громади погоджуються разом працювати і надавати певні ресурси задля одержання обопільної користі, котра була б недосяжною у випадку їх самостійної або окремої діяльності. Спільні зусилля можуть відноситись до однієї чи кількох сфер, які належать до компетенції органів місцевого самоврядування»
1	2
Організація співробітництва територіальних громад в Україні: практич. посіб. [37, с. 6]	«територіальні громади об'єднують власні зусилля і ресурси на договірній основі з метою вирішення наявних проблем власного розвитку. Кінцева ціль – підвищення рівня якості життя членів громади»
Т. Татарчук [56]	«відносини між територіальними громадами, які відбуваються на договірних засадах, базуються на об'єднанні ресурсів суб'єктів співробітництва задля розв'язання спільних проблем місцевого розвитку»
З. О. Сірик [52, с. 106]	«окрема специфічна форма реалізації права на місцеве самоврядування. Така модель діяльності органів місцевого самоврядування територіальної громади, гарантує розширення можливостей задля задоволення потреб територіального розвитку»
В. Балдинюк [4]	«встановлення взаємовідносин між двома чи більше громадами на основі угод. Ця співпраця регулюється законом і має на меті сприяти соціально-економічному та культурному розвитку територій, покращенню якості послуг, які надаються громадянам, та більш ефективному виконанню законодавчо визначених повноважень місцевими органами влади, заснованих на спільних інтересах і цілях»

Джерело: складено автором

Отже, співробітництво між територіальними громадами передбачає формування партнерств, які дозволяють їм об'єднувати ресурси, узгоджувати стратегії та спільно працювати над проектами або послугами, що становлять взаємний інтерес. Ці спільні зусилля можуть охоплювати різні сфери, включаючи економічний розвиток, інфраструктуру, захист довкілля та соціальні послуги. Співробітництво є притаманним для децентралізованої територіальної адміністративної системи, суть котрого розкривається в наступному: що вищою є ступінь автономії громад, тим більші мають вони можливості до співпраці із іншими зацікавленими територіальними громадами [56].

Основний зміст співробітництва криється в тому, що його потрібно розглядати у вигляді ефективного інструменту поліпшення якості послуг, що надаються, покращення менеджменту органів місцевого самоврядування, до того ж у вигляді «перехідної» форми у ході реформування в нашій країні місцевого самоврядування і територіальної організації влади. До головних завдань співробітництва територіальних громад належать: розвиток інфраструктури, підвищення рівня якості послуг та підвищення ефективності діяльності відповідних органів місцевого самоврядування [37, с. 7]. У окресленому контексті звертає на себе увагу думка, висловлена Т. Барабаш, котра зауважує, що «співробітництво територіальних громад належить до досить перспективного напрямку діяльності малих громадських об'єднань та може застосовуватися задля вирішення низки проблем їх життєдіяльності, до того ж й поліпшення якості послуг, що досягається за допомогою масштабності заходу. Оскільки, якщо більша частина громадян користується деякими видами послуг, то чим вони масштабніші, тим меншими будуть виробничі витрати, що мають зв'язок із наданням останніх. Відповідний вид співробітництва виконує й управлінську функцію, що зі свого боку дозволяє встановлювати та підтримувати взаємовигідні відносини між територіальними громадами і виступає окремою сферою їх господарської діяльності, котра забезпечує збільшення економічних показників» [5, с. 46]. Варто відзначити, що не обов'язково співробітництво територіальних громад може відбуватися тільки там, де останні є малими територіально або чисельно [5, с. 46]. Співпраця між територіальними громадами має свою ціну, адже вимагає зусиль, фінансових інвестицій і спільного використання ресурсів, таких як кадри, земля, будівлі, транспортні засоби, техніка та обладнання. Ця співпраця є результатом добровільного рішення, а не нав'язаною юридичними зобов'язаннями. Укладення договору про співпрацю є питанням вибору, оскільки участь у ній не може бути примусовою. На відміну від тимчасових домовленостей, співробітництво розраховане на певний термін або потенційно безстрокове. Така співпраця приносить нові переваги для залучених сторін, включаючи

доступ до ресурсів для надання послуг, які можуть бути недоступними для малих громад, скорочення витрат на надання послуг, вищу якість послуг, кращу узгодженість у плануванні майбутнього зростання, а також більш ефективний і прозорий підхід до стратегії розвитку [12, с. 8].

До суб'єктів співробітництва відносяться територіальні громади міст, селищ, сіл. Територіальні громади провадять співробітництво через міські, селищні і сільські ради. Законом України «Про місцеве самоврядування» територіальна громада окреслюється у вигляді «жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, які виступають самостійними адміністративно-територіальними одиницями, чи добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [45, ст. 1]. «Громадяни, представники бізнесу чи інші суб'єкти приватного права або органи державної влади, обласні чи районні ради не можуть бути стороною в договорі про співробітництво» [25]. Співробітництво може відбуватися в сферах спільних інтересів територіальних громад в рамках повноважень відповідних органів місцевого самоврядування у тому випадку, якщо інше не передбачене законом. Це значить, що співробітництво може відбуватися тільки в межах повноважень, котрі визначені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [45] для сільської, селищної і міської рад і в сферах спільних інтересів територіальних громад.

Найбільш поширені сьогодні сфери, у яких реалізується ММС в Україні (рис. 1.1).

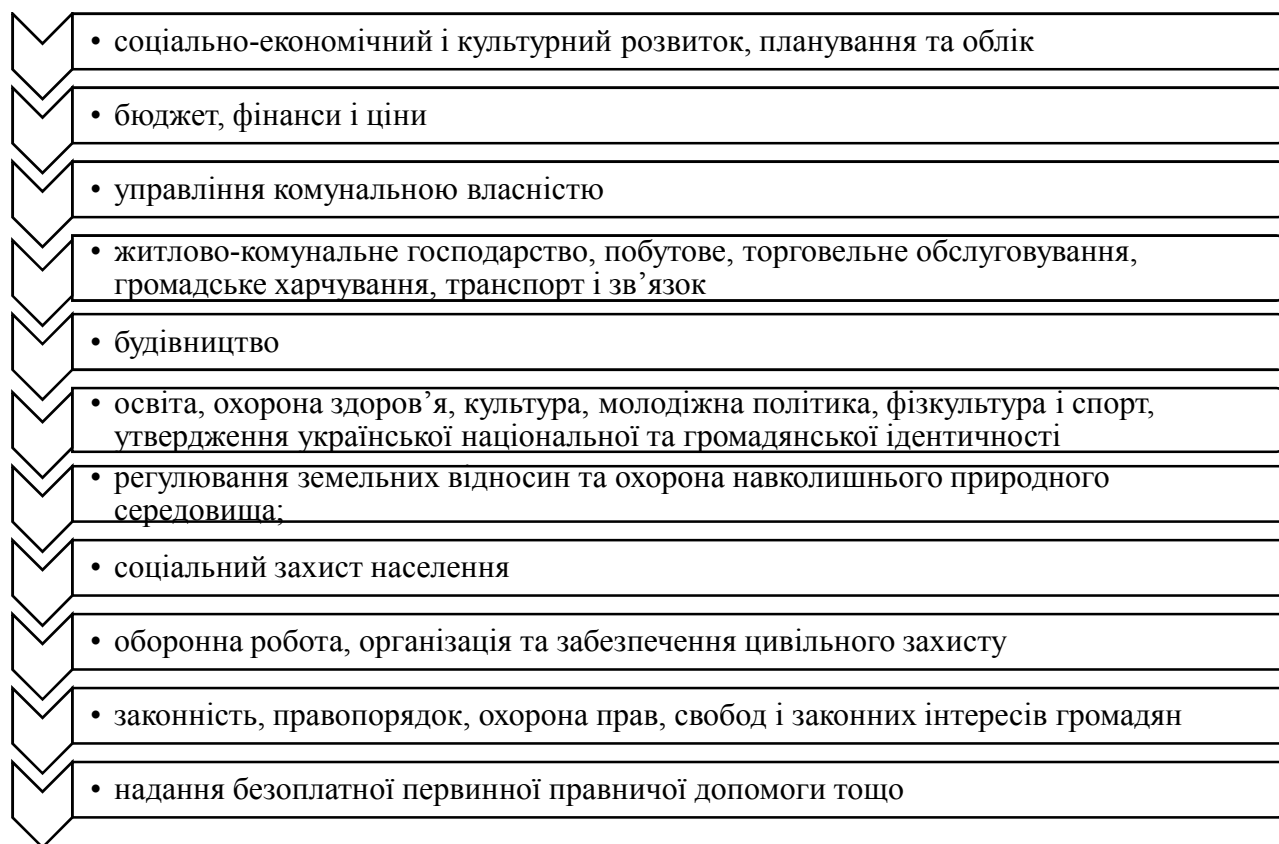

Рис. 1.1. Основні сфери співробітництва територіальних громад

Джерело: побудовано автором за даними [12, с. 9; 36, с. 9]

Вагомим є звернути увагу й на договірний характер відносин між громадами, що окреслює існування деякого предмету і цілей, досягнення котрих закінчує дію договору. Договірною формою передбачається концесуальний характер відносин між громадами, а відтак, предмет, стосовно котрого відбувається співробітництво, не є детермінованим. Інакше кажучи, договірною формою відносин передбачається існування різноманітних варіантів і варіацій розвитку подій і кінцевого стану об'єкта управління по відношенню до суб'єктів управління, що уособлюються у територіальних громадах [52, с. 104].

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» суб'єкти співробітництва повинні керуватися наступними принципами: добровільність; законність; прозорість і відкритість; взаємна

вигода; рівноправність учасників; взаємна відповідальність суб'єктів співробітництва за його результати [47].

Ч. 1 ст. 4 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» передбачається існування 5 форм співробітництва (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Форми співробітництва територіальних громад

Форма співробітництва	Зміст співробітництва
Делегування	Делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань із передачею йому відповідних ресурсів
Спільний проект	Реалізація спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва і акумулювання останніми ресурсів на визначений період з метою спільного здійснення відповідних заходів
Спільне утримання	Спільне фінансування суб'єктами співробітництва господарюючих суб'єктів, організацій і установ комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів
Спільне утворення	Утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних суб'єктів господарювання, організацій і установ спільних інфраструктурних об'єктів
Спільний орган управління	Утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень

Джерело: складено автором за даними [47]

Зазначені у табл. 1.2 форми, прописані у законі, відкривають доволі обширні можливості для співробітництва територіальних громад – те, що не під силу або не є можливим зробити одній громаді, можуть зробити, кілька громад, об'єднавши власні ресурси. До того ж, державою можуть надатися таким органам місцевого самоврядування фінансова підтримка задля їх спільних проєктів, оформлених в установленому законом порядку. Для кожної форми співробітництва наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад» №217 від 05.04.2023 передбачено свою типову форму договору [44].

Закон «Про співробітництво територіальних громад» окреслює 5 послідовних і взаємодоповнюючих етапів організації співробітництва (рис. 1.2).

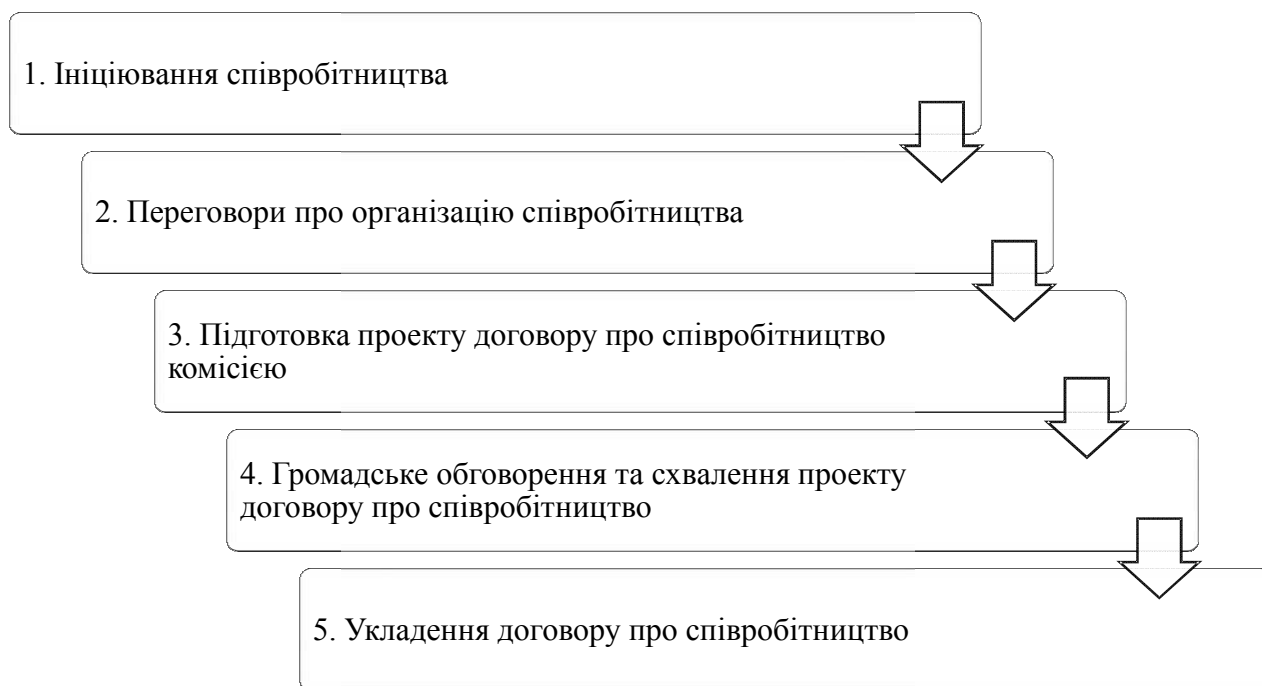

Рис. 1.2. Етапи організації співробітництва територіальних громад

Джерело: побудовано автором за даними [47]

Вказані на рис. 1.2 етапи виступають обов'язковими для усіх форм співробітництва, за винятком такої форми, як реалізація спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва й акумулювання останніми ресурсів на окреслений період задля спільного провадження відповідних заходів. Використання зазначених вимог стосовно зазначеної форми співробітництва виступає правом, а не обов'язком для суб'єктів співробітництва [25, с. 5]. Тож, співробітництво територіальних громад представляє нову форму політики регіонального та місцевого розвитку, котре протягом останніх років у нашій країні набуває розповсюдження. Його виникнення має зв'язок із тим, що місцеве самоврядування в нашій країні на сьогоднішній день має ряд різного роду проблем, можливі варіанти розв'язання котрих пропонує саме співробітництво територіальних громад. Співробітництво має доволі великий потенціал, застосування котрого може

бути корисним задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад, у незалежності від того, громади є малими або великими [20, с. 103].

Можемо узагальнити, що співробітництво громад, або міжмуніципальне співробітництво представляє окрему специфічну форму реалізації права на місцеве самоврядування, при котрій дві чи декілька територіальних громад співпрацюють між собою. У межах співробітництва територіальні громади на партнерських засадах погоджуються разом працювати і надавати деякі ресурси задля одержання обопільної користі, котра була б недосяжною у випадку їх самостійної (тобто, автономної) діяльності. Спільні зусилля можуть відноситися до однієї чи декількох сфер (галузей), котрі належать до окресленої законом компетенції органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад як суб'єктів співробітництва.

1.2 Стан наукового дослідження проблеми

Питання пов'язані із забезпеченням та особливостями процесу співробітництва між об'єднаними територіальними громадами висвітлені в роботах як вітчизняних, так і закордонних науковців соціологів, істориків, соціальних працівників, державотворців, юристів тощо.

До наукових робіт, що висвітлюють історію розвитку проблеми віднесемо праці М. О. Баймуратова та В. А. Григор'єва «Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення і розвитку в Україні» (2003) [3], О. Ю. Мороза «Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії» (2008) [33], Л. Муркович «Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти» (2010) [35], Т. А. Лісман «Визначення сутності поняття «територіальна громада» (2017) [24], Х. Ф. Агавердієвої, О. В. Іванісова та О. С. Лебединської «Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій» (2018) [1], Г. І. Слозанської «Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи» (2018) [52], В. В. Утвенка «Система соціального забезпечення та

соціальної підтримки» (2018) [58], монографія «Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку» за ред. В. С. Кравціва, І. З. Сторонянської (2020) [57] тощо.

Монографія Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, що має назву «Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку» і була створена за ред. В. С. Кравціва та І. З. Сторонянської окреслює особливості проходження адміністративно-фінансової децентралізації в нашій країні у частині аналізу цілей реформи стосовно різних рівнів публічного управління, а також стану законодавчого забезпечення децентралізації в Україні; здійснено аналіз сучасного інструментарію адміністративно-фінансової децентралізації у розрізі фіскальних інструментів формування доходів місцевих бюджетів, до того ж й механізмів стимулювання економічної активності у територіальних громадах в таких сферах, як ефективне управління власністю територіальних громад, забезпечення зайнятості, просторове планування, застосування природо-ресурсного потенціалу; проведено огляд проблем організації функціонування соціальної сфери у територіальних громадах, у тому числі соціального захисту населення [57]. Л. Я. Беновська у власній розвідці «Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти» (2018) [6] здійснила дослідження понятійно-термінологічного апарату територіальних громад із виокремленням системного, територіального, публічно-правового та соціологічного підходів. Л. Я. Беновською було запропоновано розглядати територіальну громаду у виді цілісного утворення, для якого притаманна єдність соціальної спільноти, суб'єкта місцевого самоврядування і базової ланки адміністративно-територіального устрою держави. Вченою було покласифіковано територіальні громади із виокремленням наступних класифікаційних критеріїв: у відповідності до типу населеного пункту, у відповідності до повноти охоплення, у відповідності до географічного розташування, у відповідності до характеру формування, у відповідності до рівня соціально-економічного розвитку. Зроблено дослідження функції

територіальної громади у вигляді суб'єкта регулювання соціально-економічного розвитку[6].Теоретико-концептуальні, до того ж й методико-прикладні засади функціонування і співробітництва територіальних громад, значення і внеску останніх у забезпечення місцевого розвиткуаналізуються

С. Ліпсетом [67], О. Мульскою [69] тощо. Методичні та прикладні основи дослідження інституту територіальних громад доволі ґрунтовно представлені в публікаціях О. Бобровської [7].У власних дослідженнях, З. Бурик зазначає, що основним аспектом новостворених об'єднаних територіальних громад є не лише їх об'єднання, але й створення нового бачення і перспектив, яке дозволяє підвищити їхню ефективність та досягати сталого розвитку [8]. Н. С. Ситник та К. В. Жовтяк підкреслюють актуальність та інноваційність міжмуніципального співробітництва в сучасних громадах України. Проте це до того ж й свідчить, що створені територіальні громади не можуть функціонувати абсолютно незалежно і потребують додаткової підтримки у вирішенні різноманітних завдань [50]. Ґрунтовний огляд проблем децентралізації влади у нашій країні в контексті оцінки результатів формування і розвитку самодостатніх громад представлено у колективній монографії за редакцією С. Серьогіна й

І. Чикаренко [16], можливості територіальних громад у вигляді ключового фактору соціально-економічного розвитку територій досліджували у власних роботах такі українські вчені, як Н. Гончарук, Л. Прокопенко,

Т. Крушельницька, О. Рубчак, С. Тарабан [65]. Аналіз особливостей впливу процесів співробітництва територіальних громад на забезпечення стійкості й сталого розвитку територій [21] і процеси інтегрування інструментарію підтримки співробітництва територіальних громад до кластерної моделі реалізації пріоритетів регіональної смарт-спеціалізації у воєнний та повоєнний період в нашій країні [19] здійснено О. Ігнатом і Т. Маматовою.

Важливими джерелами інформації в процесі виконання даної роботи, що дозволити з'ясувати сутність понять «територіальна громада» та «співпраця територіальних громад» та окреслити основні методики та інструменти

налагодження співробітництва стали нормативно-правові акти і закони України. Головними із котрих виступають наступні:

- Конституція України [23];
- Бюджетний Кодекс [9];
- Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» [45];
- «Про місцеві державні адміністрації» [46];
- «Про співробітництво територіальних громад» [47];
- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення

Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [48] тощо. Основним нормативним актом, що врегульовує ММС є Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Вказаний нормативно-правовий акт, котрим визначаються організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, форми, принципи, механізми відповідного співробітництва, стимулювання, контролю і фінансування останнього, набув чинності в 2014 році, станом на сьогодні чинна редакція від 04 квітня 2023 року [47].

Внаслідок змін адміністративно-територіального устрою нашої країни 2020 року, утворенням і реорганізацією ОМС, перерозподілом повноважень останніх та змінами бюджетного законодавства виникла необхідність удосконалити процедуру укладення договорів про співробітництво ТГ, надати змогу ТГ приєднуватися до уже організованого співробітництва за спрощеною процедурою, до того ж поєднувати елементи кількох форм співробітництва. Із даною метою Кабінетом Міністрів України 8 липня 2021 року було внесено на розгляд Парламенту проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» стосовно упорядкування окремих питань співробітництва ТГ (реєстр. №5742). 12 січня 2023 року Верховною Радою України його було ухвалено загалом як закон. Після того як Президент України підписав і відбулось опублікування Закону України від 12 січня 2023 року №2867-IX «Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» стосовно

упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» він набрав чинності 4 квітня 2023 року [42]. Основною метою Закону України «Про співробітництво територіальних громад» було сприяння більш ефективній організації ММС і реалізації ТГ спільних проєктів для покращення якості надання публічних послуг жителям, розвитку ТГ. В Законі України «Про співробітництво територіальних громад» закріплено право територіальних громад приєднуватися до договорів співробітництва, які були вже укладені, до того ж передбачені зміни деяких умов діючих договорів у частині розширення території, джерел, обсягів фінансування співробітництва, доповнення інших умов договору без зміни предмета договору і форми співробітництва [34]. Активізації співробітництва громад сприяє також і Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 року №157-VIII [43], згідно з котрим громади мають змогу об'єднати власні ресурси, створити в такий спосіб потужніший простір для розвитку, реалізації спільних проєктів, оптимізувавши дохідну, витратну, а також і просторову складові [43].

Таким чином, проаналізувавши наукові статті, тексти підручників і посібників, методичних і практичних рекомендацій вітчизняних та закордонних дослідників, законодавчі акти, звіти та інформацію на офіційних веб-сайтах, можемо підсумувати, що питанням співробітництва територіальних громад приурочена значна кількість різних робіт, але при цьому проблемам забезпечення та виявленню особливостей процесу співробітництва між територіальними громадами у вирішенні спільних проблем місцевого значення на сучасному етапі приділено недостатньо уваги. Вказаний факт зумовлює актуальність даного дослідження.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

2.1. Приклади успішного співробітництва громад

Перш ніж перейти до розгляду прикладів ефективного міжмуніципального співробітництва, розглянемо динаміку укладення договорів про співробітництво об'єднаних територіальних громад за даними моніторингу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Динаміка використання інструменту муніципального співробітництва впродовж десяти років показує зростання застосування відповідного інструменту. Наприклад, в 2014 році було укладено 2 договори, в 2017 році – 50, в 2019 році – 222, в 2021 році – 145, в 2023 році – 140. В цілому, відповідно до стану на 01 січня 2024 року укладено 1055 договорів про співробітництво [34]. У 2024 році 648 територіальні громади (із дня набуття повноважень територіальними громадами після виборів у 2020 році без урахування тимчасово окупованих територій) уклали 415 договорів міжмуніципального співробітництва (рис. 2.1).

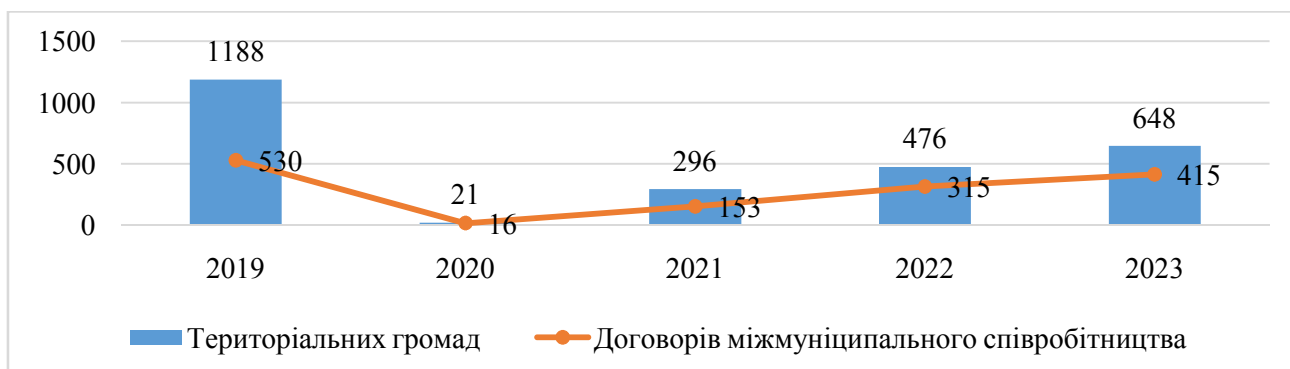

Рис. 2.1. Динаміка укладання договорів про співробітництво об'єднаних територіальних громад за 2019-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [28-32]

За даними рис. 2.1, бачимо, що з 2020 року стабільно зростає кількість задіяних до ММС територіальних громад і кількість підписаних договорів про

співпрацю. Особливо помітне збільшення у 2023 році, коли кількість громад зросла на 36,13% відносно попереднього року, а кількість договорів на 31,75%. Загалом 415 проектів муніципального співробітництва було реалізовано в різних регіонах у 2023 році. 648 територіальних громад одержали вигоду від цієї співпраці, що свідчить про значну міжмуніципальну взаємодію. Найбільша кількість проектів співробітництва зафіксована протягом 2023 року у Рівненській (55), Дніпропетровській (53) та Полтавській (48) областях (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Регіональний розподіл договорів про співробітництво територіальних громад станом на 10.01.2024 р.

Область	Загальна кількість проектів співробітництва	в тому числі					К-сть тер. громад, що скористалися міжмуніципальним співробітництвом
		ЖК Г	благоустрій	пожежна безпека	освіта, охорона здоров'я, соцзабезпечення	інше	
Вінницька	17				9	8	23
Волинська	14	1			5	8	30
Дніпропетровська	53				45	8	65
Донецька	2				1	1	3
Житомирська	8		1		2	5	17
Закарпатська	5		1		2	2	22
Запорізька	17			2	14	1	18
Івано-Франківська	18			1	6	11	56
Київська	15				12	3	20
Кіровоградська	12				6	6	14
Луганська	1					1	2
Львівська	27		3		14	10	44
Миколаївська	10				2	8	22
Одеська	27		1		10	16	32
Полтавська	48	2		9	27	10	66
Рівненська	55			2	31	22	64

Продовження таблиці 2.1

Сумська	15				11	4	19
---------	----	--	--	--	----	---	----

Тернопільська	2				1	1	12
Харківська	22	1			14	7	19
Херсонська	4				2	2	9
Хмельницька	8				7	1	22
Черкаська	8				6	2	14
Чернівецька	16		1		3	12	33
Чернігівська	11				9	2	22
м. Київ							
ВСЬОГО	415	6	8	11	239	151	648

Джерело: складено автором за даними [28-32]

Рівненська область робить акцент на ініціативах у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення – 31 проект, також зафіксовано значний внесок (22 проекти) в інші сектори. 64 громади області скористалися міжмуніципальним співробітництвом. Зосередженість громад Рівненської області на основних послугах відображає збалансовані зусилля, направлені на задоволення різноманітних потреб, котрі приносять користь великій кількості громад. 65 громад Дніпропетровської області реалізували 53 проекти переважно у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення (45 проектів). Як один з найактивніших регіонів у співпраці з громадами, Дніпропетровщина надає пріоритет соціальному забезпеченню, задоволенню потреб громад та покращенню доступу до основних послуг. Полтавська область вирізняється участю в широкому спектрі проектів, орієнтованих на громаду (загалом 48 проектів реалізовано в 66 громадах), включаючи два у сфері житлово-комунального господарства, дев'ять у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, а також значну частину (27) в інших секторах. Широкий фокус регіону підкреслює комплексний підхід до покращення життя громад.

Майже 58% проектів співпраці територіальних громад (239) спрямовані на освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення, що свідчить про чітку пріоритетність добробуту громад у більшості регіонів (рис. 2.2).

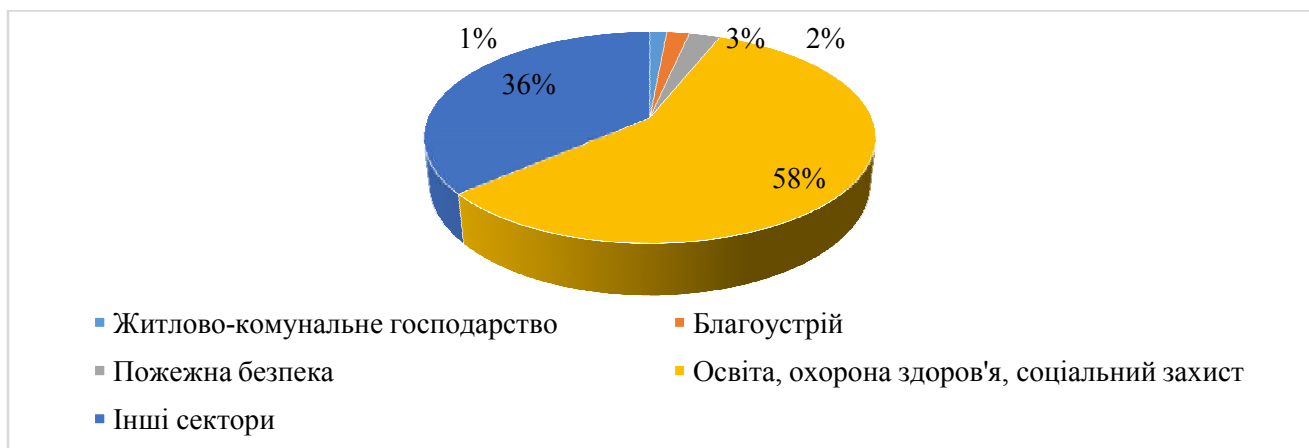

Рис. 2.2. Напрямки договорів міжмуніципального співробітництва у 2023р.

Джерело: побудовано автором за даними [28-32]

Багато регіонів диверсифікували свої зусилля у співпраці, звертаючись до різних сфер для надання комплексної підтримки своїм громадам. Дніпропетровська, Рівненська та Полтавська області лідирують як за кількістю проектів, так і за кількістю громад, що отримали допомогу, демонструючи потужну міжмуніципальну співпрацю.

Досить активним є міжнародне партнерство територіальних громад (рис. 2.3).

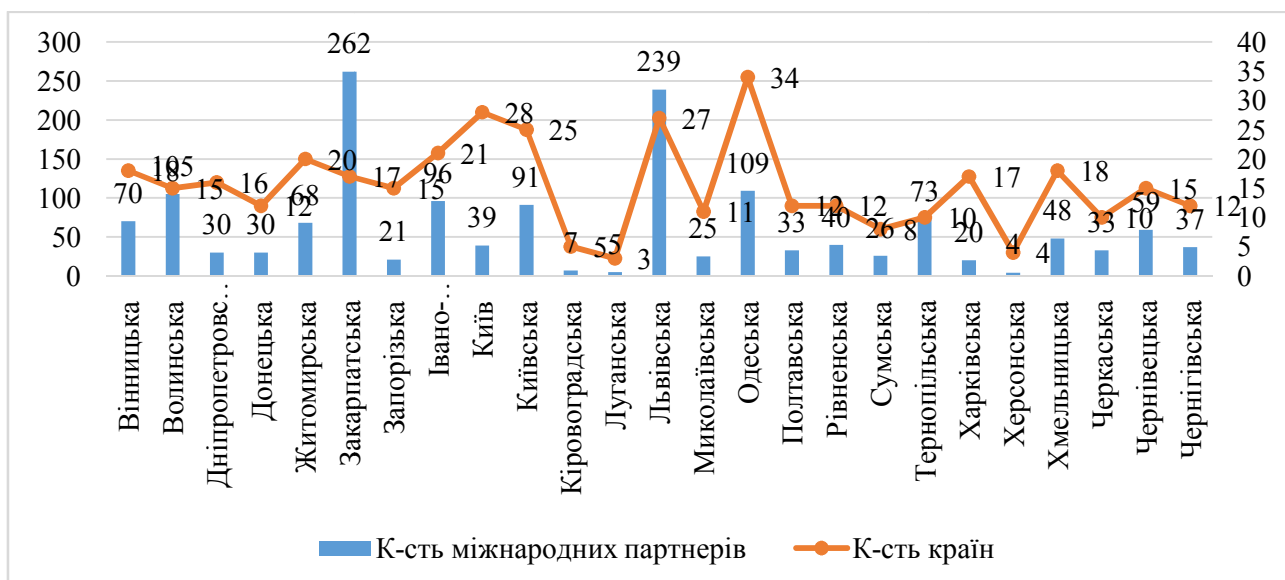

Рис. 2.3. Міжнародне партнерство територіальних громад у 2023 році

Джерело: побудовано автором за даними [28-32]

Міжнародне партнерство українських територіальних громад у 2023 році демонструє значний рівень залученості: 1573 партнерства 384 ОТГ у 62 країнах світу, тобто відбулось зростання з 356 ОТГ (на 28 ОТГ) та 1464 договорів (на 109 договорів) у 2022 році . Така широка міжнародна співпраця свідчить про фокус на глобальну співпрацю та розвиток стратегічних міжнародних відносин задля покращення місцевого врядування, обміну знаннями та підтримки регіонального розвитку. Такі області, як Закарпатська (262 партнерств), Львівська (239 партнерств) та Волинська (105 партнерств), демонструють значну міжнародну співпрацю, що свідчить про сильний акцент на транскордонних відносинах. Ці регіони використовують свою близькість до кордонів з Європейським Союзом для просування економічних, культурних проектів та проектів розвитку з країнами-членами ЄС. Київська та Львівська області мають одні з найрізноманітніших міжнародних партнерств, співпрацюючи з 28 та 27 країнами відповідно. Таке розмаїття свідчить про зацікавленість у розбудові різноманітних міжнародних зв'язків, що потенційно може розширити доступ до різних видів експертизи, фінансування та програм культурного обміну. Східні області (наприклад, Луганська та Херсонська) демонструють меншу кількість партнерств, що пов'язано з проблемами безпеки та обмеженим доступом до транскордонного співробітництва через триваючий конфлікт. Однак ці регіони все ще підтримують міжнародні зв'язки, які можуть виявитися важливими для постконфліктної відбудови.

Дані про проекти міжмуніципального співробітництва в нашій країні вказують на сильну прихильність до покращення послуг та інфраструктури в громадах. Акцент на соціальні послуги є очевидним, і регіони з високим рівнем залученості подають яскравий приклад співпраці. Водночас, регіони, що мають проблеми з безпекою, такі як Луганська та Донецька області, демонструють обмежену співпрацю, що свідчить про необхідність цільової підтримки для заохочення і створення умов для розвитку громад у цих регіонах. Загалом, співпраця між територіальними громадами України демонструє позитивну траєкторію регіонального розвитку та місцевого самоврядування. Міжнародні

партнерства українських територіальних громад у 2023 році відображають потужне прагнення до глобальної участі, незважаючи на внутрішні виклики. Ці партнерства охоплюють широкий спектр країн, а такі регіони, як Закарпатська, Львівська та Волинська області, відіграють провідну роль. Окреслена співпраця зробить позитивний внесок у місцевий розвиток, сприяючи економічним можливостям, культурному збагаченню та стійкості громад.

Об'єднані територіальні громади, які ефективно співпрацюють, є яскравим прикладом того, як регіональна співпраця може сприяти економічному зростанню, покращенню надання послуг та вирішенню соціальних і екологічних проблем. Об'єднуючи ресурси та обмінюючись досвідом, ці громади досягають разом більше, ніж окремо. В березні 2024 р. Батівською, Великоберезькою і Косоньською громадами було завершено створення спільного комунального некомерційного суб'єкта господарювання «Центр первинної медико-санітарної допомоги». Згідно до слів Габріелли Галамбош, заступниці Батівського селищного голови, договір співробітництва укладено з метою консолідації зусиль в наданні доступних та якісних медичних послуг первинної ланки мешканцям вказаних 3 громад. Кожна із зазначених громад володіє рівними правами і робить внески пропорційно. Підписання договору щодо співпраці дозволяє розширити спектр медичних послуг, придбати більш сучасне обладнання, залучити спеціалістів і відкрити лабораторію. Результатом виступає те, що майже 25000 мешканців 3 громад отримують медичні послуги належного рівня якості. «Формою договору, котрий громади уклали, виступає спільне фінансування та утримання спільного некомерційного господарюючого суб'єкта громад Берегівського району» [55].

У Житомирській області кілька ОТГ співпрацюють над спільним проектом з управління відходами, щоб вирішити проблему неналежної утилізації відходів. Маючи обмежені ресурси, ОТГ об'єднали кошти для створення центру збору та переробки відходів, розробили спільні маршрути для сміттєвозів та навчальні програми з сортування сміття. Ця співпраця не лише покращила чистоту та стан довкілля, а й створила нові робочі місця та навчила

громадськість сталим практикам поводження з відходами [49]. Співпраця в освітній сфері, до того ж у межах проєктів, які спрямовані на дітей та молодь представляють один із найпоширеніших її напрямів у межах партнерств. Є багато прикладів, коли у межах партнерств реалізуються різні спільні шкільні проєкти. На сьогоднішній день Львів має 18 партнерів у різних країнах світу та у більшій частині із них приймають участь також учні/-ениці львівських шкіл, гімназій і ліцеїв:

«1) Львів-Вроцлав – львівські гімназисти/-ки та учні/-ениці однієї зі шкіл Вроцлава у рамках разом реалізують проєкт «Разом до майбутнього». В 2020 р. останні проводили дискусії на тему демократії і «будували свої держави» («Вроцлав-Львів: напрями міграції»), в 2021 році спільно будували місто майбутнього із конструктора Лего («Львіврополіс – місто майбутнього») (Львівська академічна гімназія);

2) Львів-Люблін-Ольденбург — онлайн-проєкт «Creating a Team» 2020 року (Львівська академічна гімназія)» [41].

Станом на 4 березня 2022 року, внаслідок влучання російської ракети, було знищено будівлю Житомирського ліцею №25. Зазначена будівля відновленню не підлягає. Було прийнято рішення відбудувати ліцей по-новому. Буде розроблений проєкт нової будівлі при сприянні Венеціанського університету культури і дизайну за підтримки фонду ЮНІСЕФ. Обов'язки по відбудові та фінансуванню пообіцяв на себе взяти уряд Португалії, де в Житомира існує місто-побратим Віла-Нова-де-Фамалікан. А задля розроблення нової програми написали запит на грант у посольство США на створення вченої групи. Адміністрація навчального закладу хоче розвивати ІТ-напрямок, для цього зробити велику кількість наукових лабораторій з можливістю викладання на англійській мові й задля того, аби діти скоріше могли адаптуватися у світі [59].

Ще одним прикладом успішного співробітництва громад є Глибоцька громада Чернівецької області. Зазначена громада є однією із найбільших на Буковині, тут проживають близько 20000 людей 58 різних етнічних груп й

національностей. Особливістю даної громади є те, що вона знаходиться поблизу кордону із Румунією і має залізничний пункт пропуску із колією європейського стандарту, побудованою ще в часи Австро-Угорської імперії. Вказаний залізничний пункт відразу привернув увагу інвесторів із початком блокади російською федерацією чорноморських торгових шляхів, та вже незабаром тут запрацював Вадул-Сіретський зерновий термінал із потужністю відвантаження 6400 тонн за добу на європейську колію і сховищами до 210000 тонн одночасного зберігання зерна. Вказаний проєкт став вагомим для громади не лише створенням нових робочих місць, проте і значним поповненням місцевого бюджету. Інвестори платять орендну плату, земельний податок і більш ніж 100000 гривень ПДФО щомісяця. До того ж, останні допомагають громаді у реалізації соціально значимих проєктів. Окрім них, на території громади також працює великий польський логістичний центр, що сплачує до бюджету більше мільйона гривень ПДФО щомісяця, до того ж розпочалося будівництво індустріального парку для бізнесу, котрий планує розвивати міжнародне співробітництво [39].

В рамках транскордонного співробітництва «Україна-Румунія» громадою було реалізовано проєкт облаштування комунальної установи «Глибоцький інклюзивно-ресурсний центр», а їх румунськими партнерами було побудовано стадіон в інклюзивній гімназії у місті Дорогою Ботошанського повіту. Згідно слів директорки закладу у селищі Глибока Анастасії Величко, їх інклюзивно-ресурсний центр був заснований в 2018 р. У 2020 р. було підписано меморандум щодо співпраці між Чернівецькою ОДА і Глибоцькою громадою у реалізації проєкту міжнародної технічної допомоги між Ботошанським повітом Румунії і Глибоцьким районом Буковини, завдяки котрому уже в наступному році установа переїхала у повністю відремонтоване приміщення і було закуплено нове обладнання. В цілому в рамках даного проєкту Глибоцькою громадою було одержано фінансування на облаштування власного дитячого інклюзивно-ресурсного центру у розмірі 100 тисяч євро [39].

Уже протягом чотирьох років Глибоцька громада співпрацює із Програмою USAID DOBRE, за допомогою чого тут реалізовано низку різноманітних проєктів для поліпшення життя громадян. Громадою було розпочато активну участь в міжнародних проєктах і програмах ще у далекому 2007 році, за допомогою чого було підписано одинадцять угод про співпрацю. Частина із котрих – із сусідніми Румунією і Молдовою. Проте з-поміж побратимів громади а і литовське місто Йонішкіс, та французький Жерардмер. До того ж, Новоселицька міська рада має реалізований проєкт із Данією. Глибоцька громада, не дивлячись на тривалу співпрацю із різними румунськими комунами, ще й має налагоджені партнерства у Польщі, у процесі офіційного затвердження – партнерства у Італії, Німеччині і Бельгії. Вказане надає їй змогу: приймати участь в різних транскордонних та міжнародних проєктах; ліпше реагувати на виклики, залучаючи допомогу партнерів; покращувати надання своїх послуг, обмінюючись досвідом із зарубіжними громадами тощо [39].

ОТГ Рівненської області створили спільний центр обробки даних, який дозволяє їм ефективно управляти ресурсами, планувати бюджети та здійснювати моніторинг проєктів громади. Ця система обміну даними допомагає покращити процес прийняття рішень та забезпечує ефективний розподіл ресурсів. Вказане дозволило ОТГ краще реагувати на потреби мешканців та підвищило загальну прозорість місцевого врядування [61].

У Львівській області України кілька об'єднаних територіальних громад об'єдналися, щоб вирішити спільні виклики та покращити свій колективний добробут. Одним із яскравих прикладів є співпраця Червоноградської, Белзької та Сокальської ОТГ, яка призвела до значних зрушень у різних галузях. Ці об'єднані територіальні громади об'єдналися для розробки комплексної стратегії соціально-економічного розвитку з акцентом на інфраструктуру, охорону здоров'я та освіти. Об'єднавши свої ресурси та досвід, вони успішно реалізували кілька спільних проєктів:

1) громади співпрацювали задля того, щоб модернізувати та об'єднати свої мережі доріг, покращуючи ефективність транспорту та доступність у регіоні. Зазначена ініціатива скоротила час у дорозі, сприяла торгівлі та залучила інвестиції шляхом покращення зв'язності Львівської області;

2) ОТГ працювали разом, щоб створити регіональний осередок охорони здоров'я, пропонуючи спеціалізовані медичні послуги, які раніше були недоступні в регіоні. Ця співпраця забезпечила жителям усіх громад доступ до високоякісного медичного обслуговування, зменшивши потребу в поїздках на великі відстані для лікування;

3) об'єднані громади інвестували у спільні освітні програми, зокрема у створення регіонального центру професійно-технічного навчання. Зазначена ініціатива надала молоді з усіх АТЦ доступ до сучасної професійної освіти, сприяючи розвитку навичок, а також покращуючи перспективи працевлаштування [41]. Успіх цієї співпраці полягає в спільному баченні громад та відданості покращенню життя їхніх мешканців. Працюючи разом, вони змогли залучити свої колективні ресурси та отримати фінансування від міжнародних організацій, таких як Програма Європейського Союзу «Підтримка територіальних громад України» (SACU).

Яскравим прикладом співпраці територіальних громад є Волинська область. Громади Волині співпрацюють в різних сферах і напрямках з метою покращити та удосконалити розвиток певних галузей та вирішити спільні проблеми. До прикладу Доросинівська, Копачівська та Рожищенська територіальні громади та експерти проекту USAID «ГОВЕРЛА» уклали договір у формі реалізації спільного проекту «Спорт об'єднує» (у реєстр був внесений 09.01.2023 р.). На основі даного проекту вказані громади проводять різноманітні спортивні турніри, які розвивають спортивні здібності мешканців громад; партнерські громади за спільні кошти заснували методичний кабінет для тренерів та вихованців з метою навчання, зустрічей та проведення семінарів. Основною метою Договору про співробітництво виступає

підвищення рівня якості надання послуг населенню, розвитку територій та добробуту жителів на базі спільних цілей і інтересів.

На початку 2024 року Ратнівська та Забродівська територіальні громади уклали договір про співробітництво територіальних громад у сфері надання первинної медичної допомоги населенню у формі спільного фінансування (утримання) комунального суб'єкта господарювання «Ратнівський центр первинної медичної допомоги» Ратнівської селищної ради» (29.03.2024 року) [49].

Таким чином, аналіз прикладів успішного міжмуніципального співробітництва об'єднаних територіальних громад нашої країни показує стійку динаміку зростання кількості укладених договорів та залучених громад, що свідчить про зростаючу значущість цього інструменту для покращення надання послуг та розвитку інфраструктури на місцевому рівні. Результати міжмуніципального співробітництва демонструють позитивний ефект для громад, що об'єднують ресурси та зусилля, особливо у таких секторах, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, благоустрій та ЖКГ. Досвід таких регіонів, як Рівненська, Дніпропетровська та Полтавська області, підкреслює важливість співпраці для підвищення якості надання соціальних послуг і поліпшення життєвих умов населення. Така співпраця забезпечує доступ до нових знань, фінансової підтримки, сприяє культурному обміну і підвищенню стійкості громад.

2.2. Методики та інструменти налагодження співробітництва

В Україні реформа децентралізації заклала основу для зміцнення місцевого самоврядування, надавши об'єднаним територіальним громадам більшу автономію та ресурси. Ці зміни дозволили цим громадам розвивати міжгромадські партнерства для більш ефективного вирішення спільних проблем. Співпрацюючи, ОТГ можуть оптимізувати ресурси, покращити публічні послуги та підтримати сталий регіональний розвиток. Однак налагодження успішної співпраці вимагає структурованого підходу з

використанням конкретних методів та інструментів, адаптованих до місцевих умов. Ефективна співпраця між ОТГ в Україні спирається на надійну правову та інституційну підтримку, яка забезпечує необхідну структуру та формальну підтримку ініціатив партнерства. Ключові компоненти включають наступне:

1) угоди про міжмуніципальне співробітництво – ці юридично зобов’язуючі угоди визначають ролі, обов’язки та очікування залучених сторін. Вони охоплюють такі сфери, як розподіл ресурсів, фінансування проєктів, а також управління спільною інфраструктурою;

2) українське законодавство, в тому числі Закон України «Про співробітництво територіальних громад», містить положення, які сприяють ініціативам співробітництва між ОТГ. Це законодавство має вирішальне значення для заохочення органів місцевого самоврядування до співпраці в таких сферах, як охорона здоров’я, інфраструктура та освіта [16].

Важливою складовою методики налагодження міжмуніципального співробітництва ОТГ є ключові етапи (рис. 2.4).

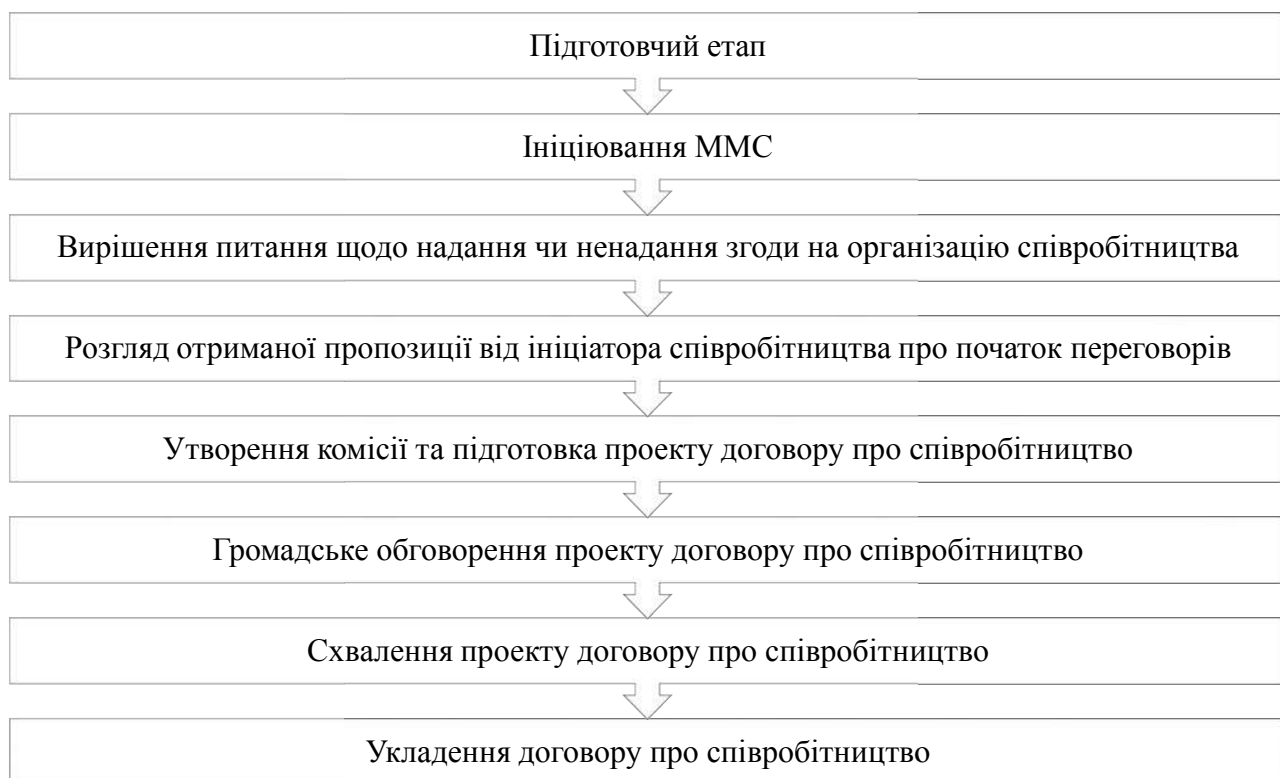

Рис. 2.4. Основні етапи налагодження співробітництва ОТГ

Джерело: побудовано автором за даними [54, с. 12-19]

Розглянемо детальніше кожен окреслений на рис. 2.4 етап налагодження співробітництва територіальних громад.

Особливості підготовчого етапу ММС: наразі відсутні законодавчі норми щодо змісту та строків здійснення цього етапу, а також не розроблено методичні рекомендації; на цьому етапі необхідно провести збір та аналіз інформації з питань, котрі можна вирішити на території громади через механізм ММС. Вказане передбачає вивчення стану певних сфер, оцінку наявного ресурсного потенціалу, попереднє визначення потреб у ремонтах, закупівлях або інших витратах, а також визначення можливих фінансових внесків учасників співробітництва; підготовлений аналіз допоможе ґрунтовно розпочати процес співробітництва як ініціатору ММС або бути готовим до змістовного обговорення ініціативи з іншою громадою; потрібно налагодити ефективну внутрішню та зовнішню комунікацію; якщо є потенційні партнери для співробітництва, рекомендується підписати меморандум, який включає план дій або дорожню карту [15].

Другий етап – ініціювання ММС – це перший офіційний крок на шляху до співробітництва, який передбачено в законодавстві. Ініціаторами можуть бути сільський, селищний або міський голова (через розпорядження голови ради), депутати відповідної ради (письмовий документ із підписами), або члени територіальної громади у порядку місцевої ініціативи. Пропозиція оформлюється як письмовий документ і має включати мету, обґрунтування доцільності, сферу співробітництва, форму, очікувані фінансові результати та інші умови. Ініціативу виносять на розгляд ради для ухвалення рішення щодо можливості реалізації запропонованого співробітництва [54, с. 14].

Третій етап – ухвалення рішення про згоду або відмову на організацію співробітництва: відповідний орган (наприклад, виконком, відділ управління) готує висновок щодо відповідності поданої пропозиції щодо ініціювання співробітництва інтересам громади; проводиться аналіз переваг і користі від реалізації проекту ММС та обговорюються можливості співфінансування;

рішення ради про згоду на співробітництво дає змогу сільському, селищному або міському голові розпочати переговори з потенційними партнерами; рішення про відмову не позбавляє можливості повторного ініціювання з урахуванням зауважень або зміни умов [6].

Четвертий етап – це розгляд пропозиції ініціатора співробітництва щодо початку переговорів (тривалість – до 60 днів). Відповідальний виконавчий орган (такі як виконком, відділ чи управління) готує висновок щодо того, чи відповідає подана пропозиція інтересам і потребам громади. До того ж, головою громади забезпечується проведення громадського обговорення вказаної пропозиції із відповідним протоколом. Результати обговорення разом із висновком виконавчого органу виносяться на засідання ради для ухвалення рішення щодо надання або ненадання згоди на організацію співробітництва і призначення представника (чи представників) до комісії [8, с. 89].

П'ятий етап представляє створення комісії і розробку проекту договору про співробітництво (до 60 днів). Комісія складається із рівної кількості представників кожної громади, які братимуть участь у співробітництві, а її склад затверджується спільним розпорядженням голів громад, котрі представляють відповідні територіальні громади. Засідання комісії здійснюється за рішенням голови останньої, а результати оформлюються протоколом; головування здійснюється по черзі представниками кожної громади. Для розробки проекту договору комісія керується Примірними формами договорів, затвердженими наказом Мінінфраструктури №217 від 05.04.2023 р. [44]. Нововведенням у законі «Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад», що стосується упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» стосовно врегулювання окремих аспектів співробітництва територіальних громад виступає те, що засідання комісії відтепер можуть проводитися дистанційно за допомогою відеоконференції. Порядок дистанційних засідань окреслюється відповідною комісією і повинен забезпечувати: реалізацію прав членів комісії; ідентифікацію учасників; реєстрацію і фіксацію результатів

голосування із кожного питання; обов'язковий відеозапис й трансляцію на офіційних вебсайтах кожної громади. Відеозапис виступає обов'язковою частиною протоколу засідання [42].

Шостим етапом є обговорення проєкту договору про співробітництво з громадськістю. Коли комісія завершує остаточний проєкт договору між громадами, у кожній з них необхідно провести громадське обговорення цього документа. Сільські, селищні та міські голови забезпечують проведення обговорення впродовж п'ятнадцяти днів. Після завершення обговорення, вони виносять питання про затвердження проєкту на розгляд рад. Результати обговорення оформлюються у вигляді протоколу, котрий спільно із проєктом договору ММС подається на розгляд кожної ради [54, с. 18].

Сьомим етапом виступає затвердження проєкту договору про співробітництво. Після обговорення з громадськістю кожна рада громади потенційного суб'єкта співробітництва має 30 днів, щоб розглянути проєкт договору і ухвалити відповідне рішення. Важливо дотримуватись вимог регламентів щодо процедур розгляду і прийняття рішень, до того ж норм законодавства щодо оприлюднення проєктів рішень органами місцевого самоврядування. Позитивне рішення ради дозволяє сільському, селищному чи міському голові від імені ради укласти договір про ММС [4].

Восьмим етапом є підписання договору про співробітництво. Договір укладається в письмовій формі, у декількох примірниках, і набуває чинності через 10 днів [4].

Визначимо ключові особливості договорів у сфері співробітництва ОТГ:

1) «загальні вимоги до договору про співробітництво є закріпленими у ст. 9 Законів «Про співробітництво територіальних громад» [47] і «Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» [42];

2) договір ММС повинен містити інформацію щодо суб'єктів співробітництва, визначається рада, котра є відповідальною за подання звітів стосовно виконання договору центральному органу виконавчої влади, предмет

договору, котрий визначається згідно до обраної суб'єктами співробітництва форми співробітництва;

3) встановлені істотні умови для кожної з окремих фірм співробітництва (статті 10-14 Закону «Про співробітництво територіальних громад»), інші істотні умови адміністративного договору передбачені Цивільним кодексом України (зокрема, ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України), по окремих істотних умовах досягається згода сторін договору» [54, с. 21].

Перш ніж укласти офіційні угоди, ОТГ повинні провести ретельний аналіз, щоб визначити спільні потреби та потенційні сфери для співпраці. Цей процес, як правило, включає в себе:

1) оцінка спільних потреб – оцінюючи спільні виклики (наприклад, управління відходами, аварійні служби або інфраструктурні потреби), ОТГ можуть визначити конкретні сфери, де співпраця буде найбільш корисною. Спільні семінари з планування та консультації із зацікавленими сторонами можуть допомогти у проведенні такої оцінки;

2) після визначення пріоритетів ОТГ розробляють стратегічні плани, які узгоджують їхні зусилля зі співробітництва з довгостроковими цілями регіонального розвитку. Ці плани окреслюють цілі, терміни і потреби в ресурсах для спільних проектів, забезпечуючи взаємну вигоду для всіх залучених громад [10, с. 46].

Однією з найважливіших переваг співробітництва є можливість об'єднати фінансові ресурси, що може бути особливо корисним для малих громад або громад з обмеженими ресурсами. Інструменти, які сприяють об'єднанню ресурсів, включають:

1) спільні бюджетні асигнування – ОТГ можуть виділяти частину свого бюджету на фінансування спільних проектів, таких як ремонт доріг, закладів охорони здоров'я чи освітніх програм. Такий підхід дозволяє громадам братися за проекти, які були б надто дорогими, щоб реалізовувати їх поодиночі;

2) грантові програми та субсидії – урядові гранти та міжнародні фінансові агенції часто надають фінансову підтримку проектам між громадами. ОТГ

можуть подавати заявки на ці гранти для фінансування спільних проектів, що робить процес більш доступним і зменшує фінансове навантаження на окремі громади;

3) системи спільних закупівель – беручи участь у колективних закупівлях, громади можуть зменшити витрати на товари та послуги, необхідні для громадських проектів, такі як будівельні матеріали або медичні товари, забезпечуючи кращу вартість за рахунок оптових закупівель [68].

Сучасні технології відіграють вирішальну роль у сприянні співпраці між ОТГ, особливо коли громади географічно віддалені. Цифрові інструменти та платформи спрощують комунікацію, обмін ресурсами та управління проектами, зокрема:

1) цифрові інструменти управління проектами – такі платформи, як Asana, Trello або спеціалізоване державне програмне забезпечення, дозволяють ОТГ координувати завдання, встановлювати дедлайни, а також відстежувати хід виконання спільних проектів у режимі реального часу, сприяючи ефективній співпраці;

2) системи обміну даними – створюючи спільні бази даних або цифрові портали, ОТГ можуть забезпечити прозорий доступ до ключової інформації, такої як демографічні дані, оцінка суспільних потреб та деталі бюджету, покращуючи підзвітність, а також й сприяючи прийняттю рішень на основі даних;

3) віртуальні зустрічі та конференції дозволяють ОТГ проводити регулярні зустрічі без необхідності фізичних поїздок, сприяючи безперервній комунікації та забезпечуючи узгодженість зусиль усіх зацікавлених сторін [62].

Успішна співпраця між ОТГ залежить від активного залучення різних зацікавлених сторін, зокрема місцевих жителів, бізнесу та неприбуткових організацій. Методи сприяння залученню громади включають наступні:

1) публічні консультації та семінари дають змогу зібрати думки мешканців щодо запропонованих проектів, отримати цінну інформацію та заручитися підтримкою громади. Семінари з місцевим бізнесом та

некомерційними організаціями також допомагають визначити сфери для співпраці;

2) робочі групи та комітети громади, що складаються з представників кожної громади-учасниці, сприяє формуванню почуття причетності та відповідальності. Ці робочі групи наглядають за конкретними сферами співпраці, такими як економічний розвиток, управління навколишнім середовищем або культурні програми;

3) кампанії з інформування громадськості – інформування мешканців про цілі та переваги співробітництва в ОТГ зміцнює довіру громадськості та заохочує до активної участі. Інформаційні бюлетені, оновлення в соціальних мережах та місцеві заходи інформують громаду та зацікавлюють її в успіху спільних зусиль [57].

Щоб забезпечити успіх і сталість зусиль зі співробітництва, ОТГ повинні впроваджувати механізми моніторингу та оцінки. Наприклад, ключові показники ефективності, які можна виміряти, дозволяють ОТГ відстежувати прогрес у досягненні конкретних цілей, таких як економія коштів, покращення якості послуг або використання ресурсів. Регулярні оцінки КПЕ висвітлюють сфери, в яких проекти є успішними або потребують коригування. Отримання зворотного зв'язку від мешканців та зацікавлених сторін допомагає ОТГ зрозуміти рівень задоволеності громади та зібрати пропозиції щодо покращення майбутніх проектів. Опитування, форми зворотного зв'язку та громадські форуми дають цінну інформацію про громадську думку [27].

Таким чином, можемо узагальнити, що налагодження співробітництва між ОТГ в Україні є потужною стратегією для вирішення спільних проблем, оптимізації ресурсів та сприяння сталому розвитку. Використовуючи нормативно-правову базу, стратегічне планування, об'єднання фінансових ресурсів, цифрові інструменти та залучення громад, ОТГ можуть створювати успішні партнерства, які приносять відчутні вигоди. Зазначені спільні зусилля не лише підвищують якість послуг, а й зміцнюють регіональну солідарність, закладаючи підґрунтя для створення життєздатних громад.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1. Виклики на шляху співробітництва територіальних громад

Співробітництво між об'єднаними територіальними громадами в Україні є перспективним для оптимізації місцевого управління, об'єднання ресурсів та більш ефективного задоволення спільних потреб. Такий підхід має потенціал для прискорення регіонального розвитку, оптимізації місцевих бюджетів та надання більш якісних послуг. Однак така співпраця стикається з низкою серйозних викликів, серед яких правові складнощі, нерівномірність ресурсів, адміністративні перешкоди, культурні відмінності та політичні перепони. Вирішення цих проблем є критично важливим для успішної та сталої співпраці.

Узагальнимо основні виклики на шляху міжмуніципального співробітництва та фактори, що їх спричиняють (рис. 3.1).

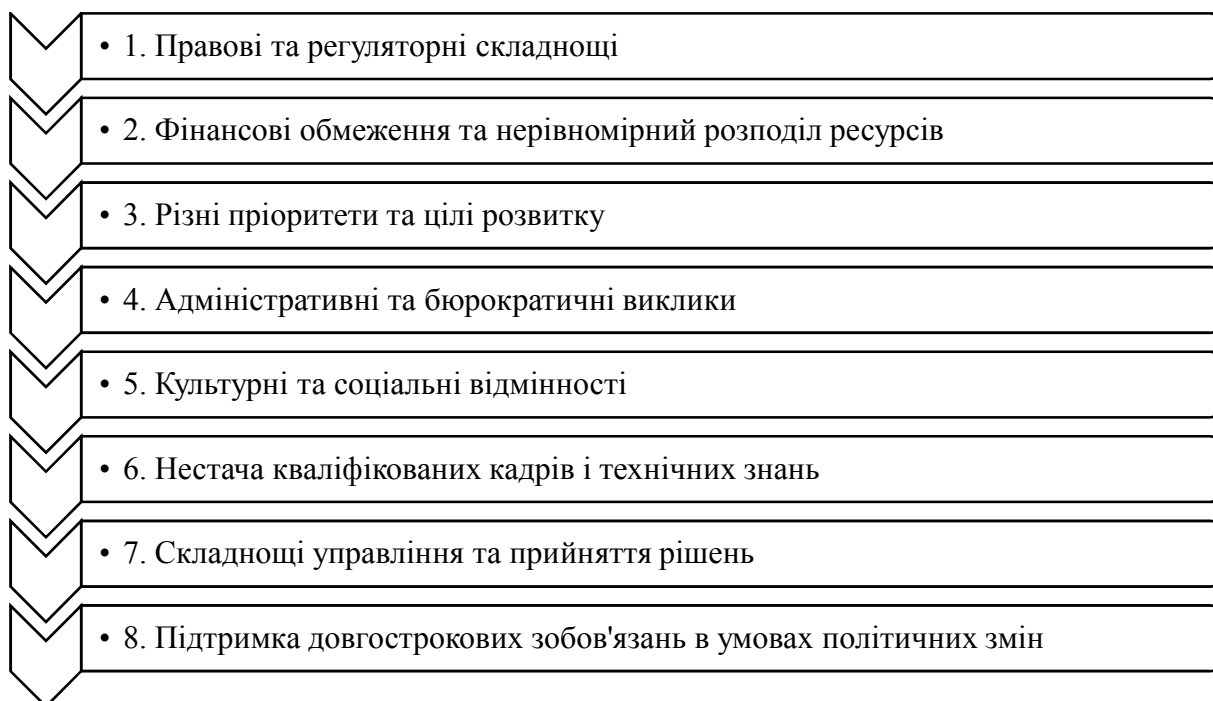

Рис. 3.1. Ключові виклики на шляху співробітництва територіальних громад

Джерело: побудовано автором за даними [15; 14; 20; 26; 57]

Основною перешкодою для співробітництва ОТГ є відсутність чіткої та узгодженої нормативно-правової бази. Хоча реформа децентралізації надала місцевим громадам більше автономії, нормативно-правові акти, що регулюють міжмуніципальне співробітництво, залишаються неоднозначними і часто складними для тлумачення. Наприклад, немає достатньої кількості рекомендацій щодо того, як ОТГ повинні формально структурувати та документувати свої партнерські відносини, що ускладнює процес створення, управління та розірвання такого співробітництва.

Основні правові проблеми:

- нечіткі рамки для угод – багато ОТГ намагаються визначити точні умови співпраці, включаючи такі аспекти, як фінансова відповідальність, нагляд за проектами та ролі. Відсутність шаблонів або стандартних процедур для таких угод збільшує ризик конфліктів або непорозумінь;
- неналежні механізми вирішення спорів – коли між ОТГ виникають суперечки, існують обмежені канали вирішення конфліктів поза місцевими судами, що може зайняти багато часу та коштів;
- дотримання законодавства правозастосування – інколи виникають ситуації браку адміністративної спроможності для повного дотримання вимог законодавства, особливо якщо вони стосуються складних міжгромадських угод або міжюрисдикційних нормативних актів [34].

Фінансові диспропорції між громадами становлять значний виклик для співробітництва. У той час як економічно сильніші ОТГ можуть мати кошти для інвестування у спільні проекти, іншим, особливо сільським або економічно неблагополучним громадам, може не вистачати фінансових ресурсів для повноцінної участі. Ключові проблеми співробітництва територіальних громад у фінансовій сфері:

- нерівномірність бюджетів означає, що деякі громади не в змозі зробити пропорційний внесок, що призводить до розбіжностей або відчуття несправедливості. Фінансово неблагополучні ОТГ можуть вагатися щодо участі

у спільних проектах, побоюючись, що їм не вистачатиме справедливого голосу чи представництва;

- спільні інфраструктурні проекти, такі як ремонт доріг, закладів охорони здоров'я та модернізація комунальних послуг, можуть бути непідйомними для деяких ОТГ. Це обмеження зменшує кількість можливих спільних проектів;

- ОТГ часто залежать від зовнішніх джерел, таких як державне фінансування, гранти чи міжнародна допомога для реалізації масштабних проектів. Залежність від цих джерел може призвести до затримок або дефіциту фінансування, якщо вони не будуть затверджені або виділені вчасно [57].

Кожна ОТГ має свій власний унікальний набір потреб та пріоритетів розвитку, часто заснований на місцевій демографії, економічній діяльності та історичному контексті. Ця різноманітність може ускладнити для громад узгодження спільних цілей та взаємовигідних проектів.

Ключові проблеми узгодження пріоритетів:

- різні програми місцевого розвитку – громада, орієнтована на розвиток сільського господарства, може надавати пріоритет поліпшенню земель та зрошенню, тоді як сусідня ОТГ може більше інвестувати в розвиток туристичної інфраструктури. Ці різні цілі можуть ускладнити узгодження спільних проектів;

- громади можуть надавати перевагу короткостроковим вигодам, а не сталим інвестиціям, необхідним для отримання довгострокових регіональних вигод, що призводить до конфліктів при визначенні термінів, а також обсягів проектів;

- у випадках, коли ресурси обмежені, громади можуть розглядати співпрацю як загрозу їхнім індивідуальним інтересам, особливо коли результати можуть принести більше користі одній громаді, ніж іншій [26; 61].

Співробітництво ОТГ вимагає ефективної міжурядової комунікації та координації між різними адміністративними органами, відомствами та рівнями влади. У багатьох випадках місцевим адміністративним командам бракує

досвіду, спроможності або процедурних рамок, необхідних для управління спільними проектами, що може призвести до неефективності та затримок.

Провідні адміністративні перешкоди ММС:

- відсутність стандартизованих процедур – не маючи стандартизованих керівних принципів для ініціювання, реалізації та моніторингу проектів, ОТГ часто змушені розробляти унікальні підходи, що може призвести до неузгодженості та неефективності;
- адміністративні «вузькі місця» та тривалі процеси узгодження на різних рівнях влади можуть сповільнювати зусилля зі співробітництва. У деяких випадках одне несвочасне погодження може затримати весь проект;
- меншим або менш розвиненим ОТГ часто бракує адміністративної інфраструктури для підтримки планування, реалізації та підтримки спільних проектів. Ця проблема може ускладнювати партнерські відносини, особливо коли більші ОТГ беруть на себе адміністративні обов'язки [52].

Культурні, історичні та мовні відмінності між сусідніми ОТГ можуть створювати проблеми у зміцненні взаємної довіри та ефективної комунікації. Ці соціальні бар'єри часто мають глибоке коріння і можуть впливати на готовність громад до співпраці. Соціальні бар'єри для співробітництва:

- минулі конфлікти або суперництво між сусідніми громадами можуть створювати опір співпраці. Ця історична напруженість може впливати на громадську думку і створювати небажання серед лідерів громад вступати в кооперативні угоди;
- у регіонах з мовним розмаїттям, таких як райони зі значним населенням меншин, мовні відмінності можуть перешкоджати комунікації, ускладнюючи узгодження умов або координацію зусиль;
- різні соціальні та культурні норми можуть впливати на стилі прийняття рішень та очікування щодо підзвітності та прозорості, що призводить до непорозумінь [20, с. 104].

Ефективна співпраця часто вимагає спеціальних знань та навичок, особливо при управлінні складними інфраструктурними проектами або

наданням публічних послуг. У багатьох ОТГ бракує персоналу, підготовленого з необхідних технічних або управлінських дисциплін, що може сповільнити або зірвати реалізацію проектів.

Основні кадрові та експертні прогалини на шляху ММС:

- меншим ОТГ часто важко залучати та утримувати кваліфікованих фахівців, особливо у таких спеціалізованих сферах, як управління проектами, інженерія та фінансовий менеджмент;
- багато громад потребують цілеспрямованого навчання з питань міжгромадського управління, правових процесів та управління проектами для сприяння ефективній співпраці;
- за відсутності власних експертів, ОТГ мусять покладатися на зовнішніх консультантів або регіональні агенції. Такий підхід може бути ефективним, але також створює залежність і додаткові витрати, які не завжди можуть бути прийнятними [15, с. 27].

У механізмі співробітництва, в якому зацікавлені кілька ОТГ, управління та прийняття рішень може стати складним. Балансування рівного представництва, забезпечення справедливих механізмів голосування та управління конфліктами інтересів є важливими, але складними завданнями. Проблеми врядування та прийняття рішень в процесі співробітництва територіальних громад:

- відсутність чітко визначених структур управління, включаючи спільні комітети та органи, що приймають рішення, може ускладнити координацію. Суперечки щодо представництва та повноважень можуть призвести до глухого кута;
- досягнення консенсусу може бути складним завданням, особливо коли кожна ОТГ має рівну кількість голосів, але різні пріоритети. Без формальних механізмів вирішення конфліктів розбіжності можуть зупинити прогрес;
- чим більший і складніший спільний проект, тим більша потреба у підзвітності та прозорості. Забезпечення дотримання всіма зацікавленими

сторонами узгоджених стандартів може бути складним завданням, особливо за відсутності незалежного нагляду [2].

Політичні зміни на місцевому рівні можуть порушити безперервність спільних ініціатив. Зміна керівництва, особливо після виборів, може призвести до розвороту політики або зміни пріоритетів, що підриває довгострокові проекти. Політичні виклики, що виникають в процесі ММС:

- нова адміністрація може не поділяти прихильності до поточних проектів, ініційованих попередніми лідерами, що може призвести до затримок або скасування проектів;

- громадська думка також може впливати на співпрацю, особливо якщо місцеві жителі ставлять під сумнів переваги міжгромадських проектів або надають перевагу проектам, які безпосередньо приносять користь їхній власній громаді;

- політичні зміни можуть призвести до зміни бюджетних асигнувань, що впливає на довгострокову стійкість кооперативних проектів [13; 14].

Можемо підсумувати, що виклики, з якими стикаються українські ОТГ на шляху до ефективного співробітництва, є багатограними і охоплюють правову, фінансову, соціальну та політичну сфери. Вирішення цих проблем вимагає узгоджених зусиль, спрямованих на створення чіткої правової бази, надання фінансової та адміністративної підтримки, а також сприяння культурному взаєморозумінню. Розвиваючи ці сфери, Україна може побудувати фундамент, який підтримуватиме міцніші та стійкіші партнерства між громадами, що спричинить поліпшення якості послуг, більшої економічної стабільності та підвищення якості життя мешканців.

3.2. Перспективи розвитку співробітництва у Волинській області

Волинська область, як і багато інших регіонів України, бере активну участь у реформі децентралізації, спрямованій на розширення прав і можливостей місцевих громад та сприяння економічному і соціальному

розвитку. Завдяки створенню об'єднаних територіальних громад в регіоні спостерігаються зусилля, спрямовані на оптимізацію місцевого управління, об'єднання ресурсів та покращення надання послуг.

Співпраця між ОТГ на Волині має величезний потенціал для прискорення регіонального розвитку, задоволення спільних потреб та підвищення ефективності місцевого управління. Однак досягнення цих цілей вимагатиме стратегічного підходу, враховуючи як специфічні виклики регіону, так і унікальні можливості, які він представляє.

Розташована на північному заході України, Волинь межує з Польщею, що надає їй стратегічне положення для торгівлі та транскордонного співробітництва. Регіон є переважно сільським, основу його економіки складають сільське та лісове господарство, а також малі підприємства. Однак існують економічні диспропорції між міськими та сільськими ОТГ, а також між економічно сильнішими та слабшими громадами. Використання географічного положення та природних ресурсів Волині може сприяти зміцненню співпраці між громадами, особливо в таких секторах, як сільське господарство, туризм та мале виробництво.

Волинська область продовжує використовувати механізми співпраці громад: сімдесят сім договорів співробітництва у наявності в громад Волинської області у відповідності до даних реєстру договорів про співробітництво територіальних громад відповідно до стану на 18.10.2024 року [49]. Значна кількість договорів ММС із зареєстрованих по Волинській області відносяться до громад-партнерок Проєкту USAID «ГОВЕРЛА». Дві із останніх мають досвід підготовки і реалізації ініціатив співробітництва територіальних громад – Зимнівська (вісім договорів) і Володимир-Волинська (один договір). Інші вісім (8) громад: Рожищенська, Любешівська, Боратинська, Горохівська, Ківерцівська, Вишнівська, Локачинська і Шацька, досвіду співробітництва громад й укладених договорів співробітництва не мають [60].

У цілому за 2016-2024 роки, зареєстровані договори співробітництва громад Волині належали до декількох напрямків. Популярнішими були

ініціативи організації і поліпшення різноманітних послуг. Менш популярними є такі напрямки як створення комфортного і безпечного середовища, запровадження енергоефективних технологій у соціальній сфері і створення освітнього середовища у громадах. Абсолютно не популярними лишилися тепер сфери інформаційно-комунікативних технологій, а також інших сучасних технологій поліпшення муніципального менеджменту, до того ж й покращення екологічної інфраструктури, запобігання техногенним й іншим катастрофам [11].

На Волині укладено вдвічі більше міжнародних партнерств, аніж, до прикладу, у Рівненській області – 37 територіальних громад мають 123 угоди про співпрацю в 15 країнах світу. В цілому з-поміж 400 вітчизняних територіальних громад за кількістю діючих міжмуніципальних партнерств Луцька знаходиться на 6 місці. Найбільше транскордонних угод підписано із громадами Німеччини і Польщі, до того ж наявна співпраця із муніципалітетами Франції, Сполучених Штатів Америки та Китаю. До прикладу, між муніципалітетами Волині і Литви укладено 9 угод про партнерство, перша – ще в 1998 році із Вільнюським повітом. Є договори про партнерство Ковельської міської ради із містом Утена, меморандум про взаємовідносини міста Луцьк із муніципалітетом Каунаса й адміністрацією Тауразького району, угода про партнерську співпрацю між містом Нововолинськ і муніципалітетом Кельме. Волинські територіальні громади допомагають одна одній знайти партнерів за кордоном й активно підтримують взаємодію щодо питань налагодження міжнародних зв'язків. Окреслене співробітництво дає громадам змогу обмінюватися досвідом, навчати фахівців і приймати участь в спільних проєктах [11].

Декілька сфер у волинських ОТГ володіють суттєвим потенціалом для подальшого розвитку співробітництва. Спільні проєкти в інфраструктурі, туризмі, охороні довкілля та надзвичайних ситуаціях можуть допомогти ОТГ максимізувати ресурси та вирішити спільні проблеми. До конкретних сфер, де співпраця може відігравати істотну роль відносяться наступні (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Конкретні сфери, де співпраця може відігравати істотну роль

Джерело: побудовано автором за даними [18]

Охарактеризуємо конкретні сфери, де співпраця може відігравати суттєву роль:

1) розвиток інфраструктури – багато ОТГ на Волині стикаються з проблемами недостатнього розвитку інфраструктури, зокрема доріг, громадського транспорту та комунальних послуг. Об'єднавши ресурси, ОТГ можуть спільно фінансувати та управляти критично важливими інфраструктурними проектами, які принесуть користь усім учасникам. Наприклад, покращення транспортного сполучення між громадами може сприяти торгівлі, а також зробити послуги більш доступними для сільських мешканців;

2) сільське господарство є ключовим видом економічної діяльності для багатьох ОТГ на Волині. Кооперативні ініціативи, такі як спільний маркетинг, спільне використання обладнання та колективних переробних потужностей, можуть підвищити продуктивність та конкурентоспроможність місцевих фермерів. Крім того, створення кооперативних сільськогосподарських

організацій може допомогти залучити державну підтримку та зовнішнє фінансування;

3) розвиток туризму – мальовничі ландшафти, історичні пам'ятки та культурна спадщина Волині є чудовим підґрунтям для розвитку туризму. Спільний підхід до розвитку туризму може включати спільну промоцію регіону, розробку туристичних маршрутів між громадами та координацію культурних фестивалів. Таким чином, ОТГ можуть залучити більше відвідувачів, а також отримати вигоду від поєднання визначних пам'яток і зручностей, які пропонує регіон;

4) управління навколишнім середовищем та ресурсами – регіон багатий на ліси, річки та озера, і багато ОТГ мають спільний інтерес у збереженні цих ресурсів. Спільні ініціативи зі збереження довкілля, такі як стале лісокористування, моніторинг якості води та програми поводження з відходами, можуть допомогти захистити ці ресурси для майбутніх поколінь, а також сприяти розвитку екологічного туризму;

5) малим ОТГ може не вистачати ресурсів на утримання повністю обладнаних служб екстреної допомоги чи програм соціальної підтримки. Співпраця між ОТГ може підвищити ефективність цих служб, особливо під час реагування на стихійні лиха чи надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я. Укладення угод про надання спільних послуг може допомогти оптимізувати розподіл ресурсів, гарантуючи, що основні послуги будуть доступні для всіх мешканців, навіть у віддалених районах [18].

Інвестиції в освіту та розвиток молоді є вкрай важливими для довгострокового процвітання Волинської області. ОТГ можуть співпрацювати для створення регіональних освітніх центрів чи центрів професійної підготовки, які пропонують спеціалізовані програми та можливості розвитку навичок для молоді. Зазначене допоможе задовольнити потреби ринку праці регіону та зменшити міграцію молоді до міських центрів. Співпраця може сприяти створенню стипендіальних програм та ініціатив з обміну студентами, дозволяючи молодим людям отримати доступ до освітніх можливостей у

регіоні та за його межами. Такі програми сприяють появі регіональної ідентичності та заохочують повернення кваліфікованої молоді для внеску в місцевий розвиток [22].

Для того, щоб спільні проекти були успішними, ОТГ потребують доступу до фінансової підтримки та навчальних ресурсів. Міжнародні організації та донори, такі як Європейський Союз (ЄС), ПРООН та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), часто надають кошти на проекти, що сприяють регіональному співробітництву, економічному розвитку та належному врядуванню.

Крім того, український уряд створив фонди місцевого розвитку, які ОТГ можуть використовувати для підтримки міжгромадських ініціатив.

Як уже було зазначено, на Волині кілька програм фінансування спеціально підтримують транскордонне та регіональне співробітництво, оскільки регіон отримує вигоду від партнерства з Польщею та ЄС. Наприклад, Програма транскордонного співробітництва Польща-Україна підтримує ініціативи, спрямовані на покращення інфраструктури, культурної спадщини та управління навколишнім середовищем, що робить її ідеальним ресурсом для волинських ОТГ.

Незважаючи на значний потенціал, розвиток співробітництва між ОТГ на Волині може стримуватися кількома викликами:

- 1) обмеженість бюджетів багатьох ОТГ обмежує їхню здатність інвестувати у спільні проекти, особливо в економічно слабші громади. Отримання зовнішнього фінансування часто вимагає відповідних внесків, що може бути недоступним для деяких ОТГ;

- 2) адміністративні та правові бар'єри – відсутність стандартизованих процедур та рамок для укладання міжгромадських угод може спричинити бюрократичні затримки та перешкоджати реалізації проектів;

- 3) соціальної згуртованості може бути важко досягти між ОТГ з різним культурним походженням, історичним контекстом або мовними відмінностями.

Розбудова довіри та взаєморозуміння має важливе значення для ефективної співпраці, особливо в районах з сильною місцевою ідентичністю;

4) обмежена технічна експертиза – управління спільними проектами вимагає специфічних технічних та адміністративних навичок, яких може бракувати деяким ОТГ, особливо у невеликих громадах. Навчальні програми та ініціативи з розбудови спроможності можуть допомогти ОТГ розвинути навички, необхідні для ефективного управління спільними проектами;

5) політичні та управлінські питання – місцева політика та зміна керівництва можуть порушити безперервність спільних зусиль, особливо якщо нові керівники не надають пріоритетності поточним спільним проектам. Політичне узгодження між ОТГ та підтримка з боку вищих органів влади мають важливе значення для забезпечення сталості цих ініціатив [66].

Для подолання цих викликів та реалізації потенційних переваг співробітництва між ОТГ можна застосувати кілька стратегій (рис. 3.3).

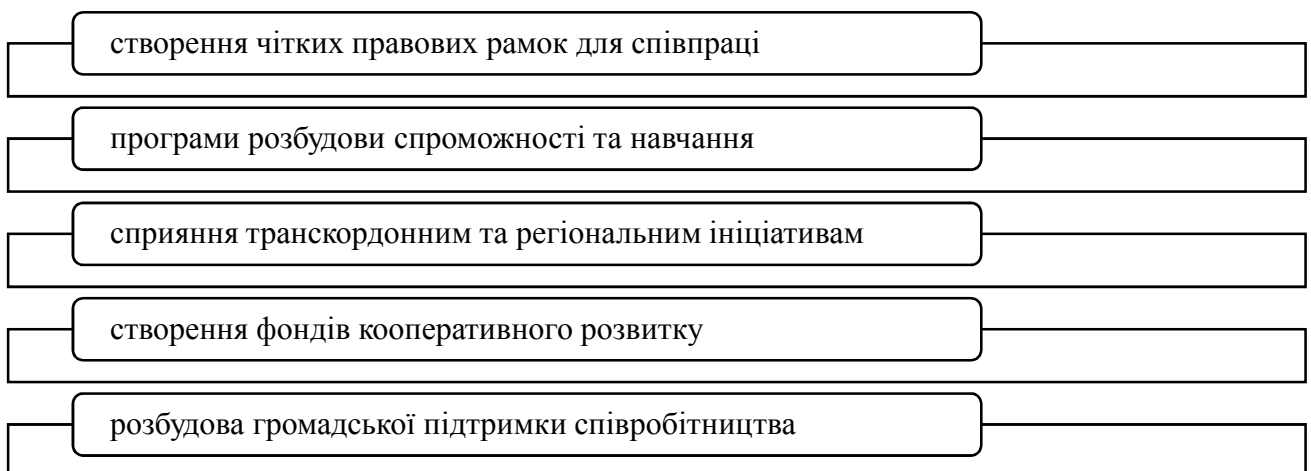

Рис. 3.3. Можливі стратегії

Джерело: побудовано автором за даними [57]

Охарактеризуємо їх більш детально:

1) створення чітких правових рамок для співпраці – спрощення та роз'яснення правових процесів міжгромадського співробітництва може полегшити для ОТГ укладання та підтримання коопераційних угод. У цьому

можуть допомогти типові угоди, юридичні шаблони та цілеспрямована підтримка з боку державних органів;

2) програми розбудови спроможності та навчання – технічна допомога та навчання для керівників та адміністраторів ОТГ можуть покращити їхню здатність керувати спільними проектами. Розбудова спроможності в ОТГ гарантує, що органи місцевого самоврядування матимуть навички та знання для розвитку та підтримки міжгромадських ініціатив;

3) сприяння транскордонним та регіональним ініціативам – близькість Волині до Польщі відкриває можливості для реалізації транскордонних проектів у сфері інфраструктури, культурного обміну та управління навколишнім середовищем. Співпрацюючи з польськими муніципалітетами, волинські ОТГ можуть отримати вигоду від фінансування ЄС та перейняти досвід управління у своїх європейських сусідів;

4) створення фондів кооперативного розвитку – фонди регіонального розвитку, призначені для підтримки кооперативних проектів, можуть допомогти ОТГ подолати фінансові бар'єри;

5) розбудова громадської підтримки співробітництва, адже успіх співробітництва часто залежить від підтримки громади. Поширення інформації про переваги співробітництва, такі як покращення якості послуг чи економічні можливості, може забезпечити підтримку на місцевому рівні та заохотити лідерів ОТГ до реалізації спільних ініціатив. [57].

Отже, перспективи співпраці між ОТГ на Волині є багатообіцяючими, особливо в таких сферах, як інфраструктура, сільське господарство, туризм та управління навколишнім середовищем. Спільними зусиллями ці громади можуть подолати спільні виклики, прискорити свій розвиток та покращити якість життя своїх мешканців.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Співробітництво громад, або міжмуніципальне співробітництво представляє окрему специфічну форму реалізації права на місцеве самоврядування, при котрій дві чи кілька територіальних громад співпрацюють між собою. У межах співробітництва територіальні громади на партнерських засадах погоджуються разом працювати і надавати деякі ресурси для одержання обопільної користі, що була б недосяжною у випадку їх самостійної діяльності. Спільні зусилля можуть відноситися до однієї чи декількох сфер, котрі належать до окресленої законом компетенції органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад як суб'єктів співробітництва.

2. Узагальнивши наукові статті, тексти підручників і посібників, методичних і практичних рекомендацій вітчизняних та закордонних дослідників, законодавчі акти, звіти та інформацію на офіційних веб-сайтах, можемо підсумувати, що питанням співробітництва територіальних громад приурочена значна кількість різних робіт, але при цьому проблемам забезпечення та виявленню особливостей процесу співробітництва між територіальними громадами у вирішенні спільних проблем місцевого значення на сучасному етапі приділено недостатньо уваги.

3. Аналіз прикладів успішного міжмуніципального співробітництва об'єднаних територіальних громад нашої держави показує стійку динаміку зростання кількості укладених договорів та залучених громад, що свідчить про зростаючу значущість цього інструменту для покращення надання послуг та розвитку інфраструктури на місцевому рівні. Результати міжмуніципального співробітництва демонструють позитивний ефект для громад, що об'єднують ресурси та зусилля, особливо у таких секторах, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, благоустрій та ЖКГ. Досвід таких регіонів, як Рівненська, Дніпропетровська та Полтавська області, підкреслює важливість

співпраці для підвищення якості надання соціальних послуг і поліпшення життєвих умов населення. Активне міжнародне партнерство, особливо у західних областях України, є додатковим джерелом ресурсів та можливостей для розвитку громад. Така співпраця забезпечує доступ до нових знань, фінансової підтримки, сприяє культурному обміну і підвищенню стійкості громад.

4. Налагодження співробітництва між ОТГ в Україні є потужною стратегією для вирішення спільних проблем, оптимізації ресурсів та сприяння сталому розвитку. Використовуючи нормативно-правову базу, стратегічне планування, об'єднання фінансових ресурсів, цифрові інструменти і залучення громад, ОТГ можуть створювати успішні партнерств. Ці спільні зусилля не лише підвищують якість послуг, а й зміцнюють регіональну солідарність, закладаючи підґрунтя для створення життєздатних громад.

5. Виклики, з якими стикаються українські ОТГ на шляху до ефективного співробітництва, є багатогранними і охоплюють правову, фінансову, соціальну та політичну сфери. Вирішення цих проблем вимагає узгоджених зусиль, спрямованих на створення чіткої правової бази, надання фінансової та адміністративної підтримки, а також сприяння культурному взаєморозумінню.

6. Перспективи співпраці між ОТГ на Волині є багатообіцяючими, особливо в таких сферах, як інфраструктура, сільське господарство, туризм та управління навколишнім середовищем. Спільними зусиллями ці громади можуть подолати спільні виклики, прискорити свій розвиток та покращити якість життя своїх мешканців. Успіх, однак, залежатиме від стратегічного планування, належної фінансової та технічної підтримки, а також готовності до спільного вирішення місцевих потреб. Якщо Волинська область зможе ефективно подолати виклики та використати свої унікальні сильні сторони, вона може стати взірцем співробітництва між ОТГ, встановлюючи стандарт для інших регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавердієва Х. Ф., Іванісов О. В., Лебединська О. С. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2018. №17. Р. 8–11.
URL: http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18927/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%90%D0%A5%D0%A4_%D0%86%D0%9E%D0%92_%D0%9B%D0%9E%D0%A1.pdf
(дата звернення: 27.10.2024)
2. Аналітика дня: Співробітництво громад як інструмент демократичного процесу. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 07.12.2021.
URL: <https://parlament.org.ua/analytics/analityka-dnya-spivrobotnytstvo-gromad-yak-instrument-demokratychnogo-proczesu/> (дата звернення: 29.10.2024)
3. Баймуратов М. А., Григорьев В. А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення і розвитку в Україні: моногр. Одес. нац. юрид. акад. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 245 с.
4. Балдинюк В. Співробітництво територіальних громад України: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. №63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-29> (дата звернення: 01.11.2024)
5. Барабаш Т. Г. Фінансові передумови об'єднання та співробітництва територіальних громад в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2014. Вип. 2. С. 44-52.
6. Бенівська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. №1. С. 30-39. URL: https://re.gov.ua/re201801/re201801_030_BenovskaLYa.pdf
(дата звернення: 03.11.2024)
7. Бобровська О. Ю. Ресурсна теорія в проекції на розвиток територіальних громад. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1(19). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/14.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/14.pdf)
(дата звернення: 05.11.2024)

8. Бурик З. М. Розвиток регіонів та ОТГ в контексті реформи децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 85–90.
9. Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
(дата звернення: 26.10.2024)
10. Васьківська К. В., Пелехатий А. О., Галімук Ю. О., Лозінська Л.Д. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. С. 45–49. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1
11. Волинь – лідер серед областей за кількістю міжнародних партнерств. *Волинська обласна рада*. 2024. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2024/volyn-lider-sered-oblastej-za-kilkistyumizhnarodnyh-partnerstv/> (дата звернення: 28.10.2024)
12. Врублевський О. С. «Співробітництво територіальних громад» (бібліотечка місцевого самоврядування). Вид. 2-ге. Київ. ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. 56 с.
13. Глазов О. М. Практика співробітництва територіальних громад в Україні: висновки для вдосконалення механізмів управління економікою на місцевому рівні. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 вересня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 63-66.
14. Глазов О. М. Практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2022. №7. С. 74–78. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2022&abstract=2022_7_0_74_78
(дата звернення: 30.10.2024)
15. Гончарук Н. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2023. №11(2). С. 24-30. URL: <https://doi.org/10.15421/152315> (дата звернення: 02.11.2024)
16. Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, І. А. Чикаренко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 292 с.

17. Європейська хартія місцевого самоврядування: Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /994_036#Text (дата звернення: 04.11.2024)

18. Звіт за результатами експертного аналітичного дослідження питань співпраці громад Волинської області. *Децентралізація*. 2024. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/972/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82.%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BB.pdf (дата звернення: 06.11.2024)

19. Ігнат О. В. Інтегрування інструментарію підтримки співробітництва територіальних громад до кластерної моделі реалізації пріоритетів регіональної смарт-спеціалізації у воєнний і повоєнний період в Україні. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 178-191.

20. Ігнат О. Тенденції та виклики у сфері міжмуніципального співробітництва в Україні після завершення процесу об'єднання територіальних громад. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 березня 2022 р. Дніпро: НТУ ДП, 2022. С. 103-107.

21. Ігнат О., Маматова Т. Співробітництво територіальних громад задля забезпечення стійкості і сталого розвитку. *KELM*. 2022. №5(49). С. 109-116.

22. Коментарі парламентарів за результатами Форуму громад Волині «Реформи. Децентралізація. Євроінтеграція», який відбувся 5 липня у Волинській області. Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. 10 липня 2024. URL: https://komsamovr.rada.gov.ua/news/main_news/84637.html (дата звернення: 27.10.2024)

23. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.10.2024)

24. Лісман Т. А. Визначення сутності поняття «територіальна громада». *Вісник НУЦЗУ*. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1(6). С. 289-295. URL: [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6\(17\)/Visnik_NUCZU_1%20\(6\)_2017_Lisman.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6(17)/Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Lisman.pdf) (дата звернення: 01.11.2024)

25. Лобова М., Заліський Ю., Козіна В. Відповіді на актуальні запитання щодо реалізації Закону України «Про співробітництво територіальних громад». Посібник: Співробітництво територіальних громад. 2021. 27с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/131/%D0%A1%D0%BFi%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1i%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 03.11.2024)

26. Лозинська Т. М., Аранчій Г. А. Напрями удосконалення співробітництва територіальних громад в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №1. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.1.6

27. Любченко П. М. Співробітництво територіальних громад: теорія і практика. *Проблеми законності*. 2015. №129. С. 50–59.

28. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2020 (2019). *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2021. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf> (дата звернення: 05.11.2024)

29. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 лютого 2021 (2020). *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2021. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/690/10.02.2021.pdf> (дата звернення: 03.11.2024)

30. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2022 (2021). *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2022. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf> (дата звернення: 03.11.2024)

31. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 1 липня 2023 року (2022). *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2023. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1296/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%BD%D0%B0_01_%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D1%8F_2023_%D1%80.pdf (дата звернення: 03.11.2024)

32. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 1 січня 2024 року. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2024. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/905/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%BD%D0%B0_01.01.2024.pdf (дата звернення: 03.11.2024)

33. Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії. *Демократ. врядування: електрон. наук. фах. видання*. 2008. Вип. 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26506/moroz.pdf> (дата звернення: 26.10.2024)

34. Муніципальне співробітництво потребує спрощення процедури на законодавчому рівні. *Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад*. 05.02.2024. URL: <https://hromady.org/municipalne-spivrobitnictvo-potrebuje-sproshhennya-proceduri-na-zakonodavchomu-rivni/> (дата звернення: 28.10.2024)

35. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. НАДУ при Президентові України ДРІДУ. 2010.

URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10mliuta.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10mliuta.pdf) (дата звернення: 30.10.2024)

36. Окремі питання співробітництва територіальних громад в умовах воєнного стану. Методичні рекомендації (частина перша). Рада Європи, 2024.69с. URL: <https://rm.coe.int/mmc-okremi-pytannya/1680af3213> (дата звернення: 02.11.2024)

37. Організація співробітництва територіальних громад в Україні: практич. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ, 2017. 105 с. URL: <https://rm.coe.int/-/1680760b6e> (дата звернення: 04.11.2024)

38. Пахолок В. М. Система місцевого самоврядування у контексті поділу влади. *Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2012. Вип. 8. С. 181–187.

39. Плеч-о-плеч через кордони: як посилити спроможність громад завдяки міжнародним партнерствам. *Український кризовий медіа-центр*. 29.10.2024. URL: <https://uacrisis.org/uk/34990234> (дата звернення: 05.11.2024)

40. Посібник зі співробітництва територіальних громад у сфері адміністративних послуг: Збірник практик та рекомендацій для ЦНАП, 2020.70с. URL: <https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/MMS.pdf> (дата звернення: 01.11.2024)

41. Приклади успішних партнерств українських громад у різних сферах. Методичні рекомендації щодо міжнародного муніципального партнерства. С. 103-125. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1220/MMP_MR_VB_R07.pdf (дата звернення: 03.11.2024)

42. Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних [...]: Закон України від 12.01.2023 №2867-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2867-20#Text> (дата звернення: 05.11.2024)

43. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 02.11.2024)

44. Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад та додаткових договорів про приєднання до співробітництва: Мінінфраструктури, розв.громад; Наказ, Форма, Договір від 05.04.2023 №217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0217938-23#Text> (дата звернення: 04.11.2024)

45. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.11.2024)

46. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024)

47. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 №1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 03.11.2024)

48. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.04.2014 №333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 05.11.2024)

49. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад. Міністерство інфраструктури України. 2024. URL: <https://mtu.gov.ua/content/ree-str-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad.html> (дата звернення: 02.11.2024)

50. Ситник Н. С., Жовтяк К. В. Сучасні тенденції розвитку співробітництва територіальних громад в Україні. *Бізнес Інформ*. 2021. №6. С. 120-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_6_18 (дата звернення: 04.11.2024)

51. Сірик З. О. Ефективність використання механізмів співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації влади. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С. 17-32. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-2>

52. Сірик З. О. Проблеми та можливості співробітництва територіальних громад України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №16. С. 102-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_16_20 (дата звернення: 06.11.2024)

53. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13712/1/8slozanska_monogr.pdf (дата звернення: 02.11.2024)

54. Старчик В. Співробітництво територіальних громад як інструмент вдосконалення послуг. *Проект USAID «ГОВЕРЛА»*. 2023.

URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/08/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BA.pptx.pdf> (дата звернення: 04.11.2024)

55. Стельмах О. Три громади Закарпаття об'єдналися заради здоров'я своїх мешканців. *U-LEAD з Європою*. 31.05.2024.

URL: <https://u-lead.org.ua/news/454> (дата звернення: 06.11.2024)

56. Татарчук Т. Співробітництво територіальних громад: нові можливості для розвитку. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 13 березня 2019. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscve-samovryaduvannya/1362/#prettyPhoto> (дата звернення: 01.11.2024)

57. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. В. С. Кравціва, І. З. Сторонянської. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с.

URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf> (дата звернення: 03.11.2024)

58. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/syst_soc_zab.pdf

(дата звернення: 05.11.2024)

59. Чому досі не зносять зруйнований 25-й лицей і хто допоможе Житомиру у відбудові. *Журнал Житомира*. 13 вересня 2022. URL: <https://zhzh.com.ua/zhitomir/chomu-dosi-ne-znosiat-zrujnovanij-25-j-licej-i-hto-dopomozhe-zhitomiru-u-vidbudovi.html> (дата звернення: 07.11.2024)

60. Як співпрацюють громади Волині – аналіз експертів. *Портал «Децентралізація»*. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/15029?page=218> (дата звернення: 02.11.2024)
61. Яцковський С., Мацокін А. Співробітництво територіальних громад. Що важливо врахувати? *Decide*. 2024.
URL: <https://decide.in.ua/spivrobotnytstvo-terytorialnyh-gromad-shho-vazhlyvo-vrahuvaty/> (дата звернення: 04.11.2024)
62. Arabadzhyiev D. Yu., Buryk Z., Barshatska H. Yu., Huba M.I., Shashyna M. V. Establishing Inter-territorial Cooperation of Amalgamated Territorial Communities as a Tool to Increase Their Capacity (2020). *International Journal of Management*. 2020. №11(5). P. 1036-1044. URL: <https://ssrn.com/abstract=3632652> (дата звернення: 06.11.2024)
63. Barker R. L. The social work dictionary. 6th Edition. Washington DC: NASW Press. National Association of Social Workers, 2013. 528 p.
64. Burns D., Hambleton R., Hoggett P. The politics of decentralisation: revitalising local democracy. London: Macmillan Publishers Limited, 2001. 304 p.
65. Goncharuk N. T., Prokopenko L. L., Krushelnytska T. A., Rubchak O. B., Taraban S. V. The capability of amalgamated territorial communities as a key factor in the socio-economic development of territories. *Studies of Applied Economics*. 2021. №39(6): Special Issue: Innovative Development and Economic Growth in the CIS Countries. DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5267>
66. Horokhiv Territorial Community. *Cities 4 Cities*. 2024.
URL: <https://cities4cities.eu/community/horokhiv-territorial-community/> (дата звернення: 01.11.2024)
67. Lipset S. M. The Social Conditions of Democracy Revisited. *American Sociological Review*. 1994. № 59. P. 1–22.
68. Torre A. Contribution to the theory of territorial development: a territorial innovations approach. *Regional Studies*. 2023. P. 1–16.
URL: <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2193218> (дата звернення: 03.11.2024)

69. Vasylytsiv T., Biletska I., Mulska O. Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland's experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 2. P. 276-287.